

117184

IGEHIRDETÉSÜNK KIVÁNALMAI

289

(HOMILÉTIKAI TANULMÁNY)

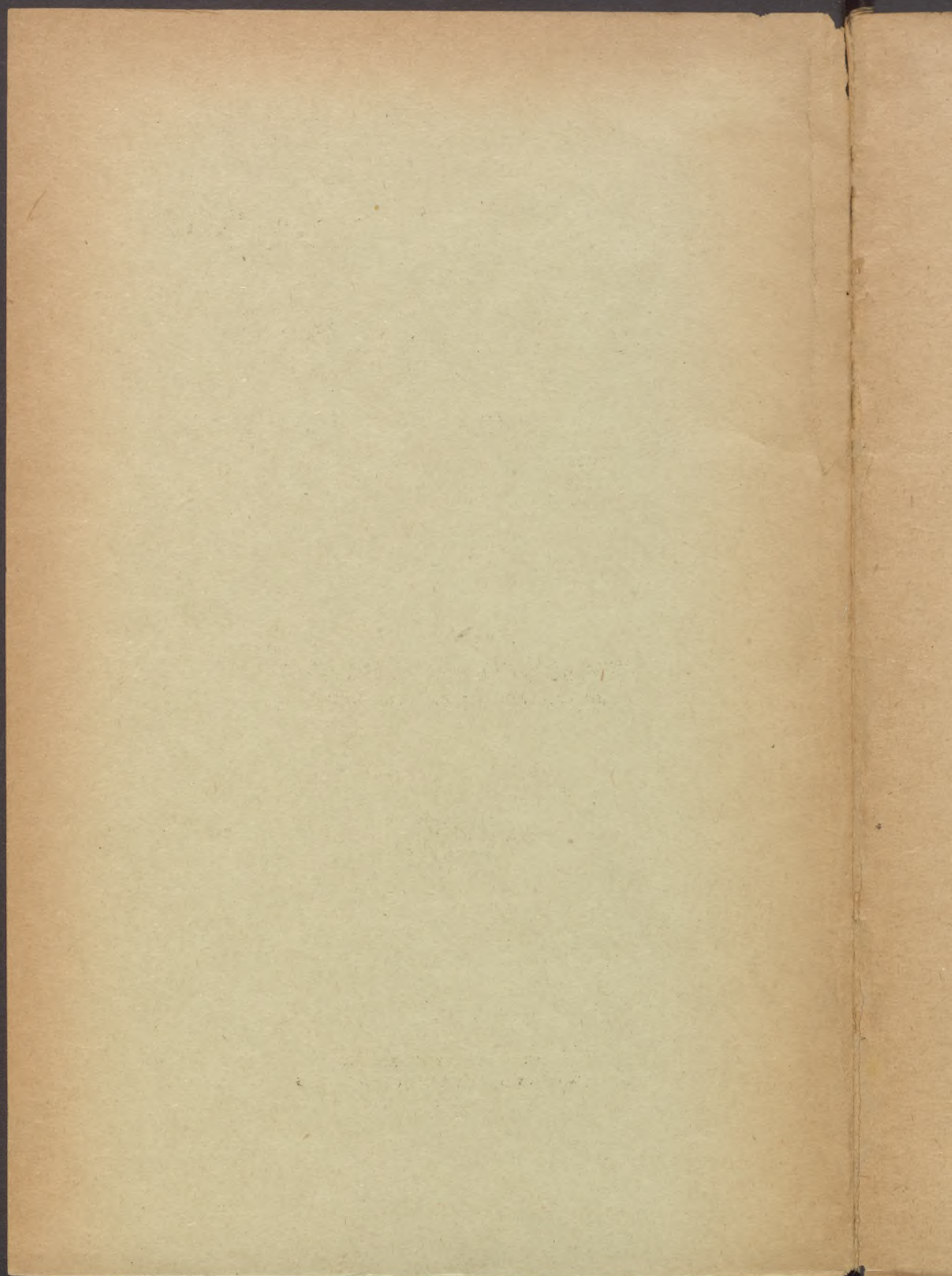
IRTA:

ÜRMÖSI JÓZSEF

HOM.-SZTPÁLI UNITÁRIUS LELEKÉSZ

ODORHEIU-SZÉKELYUDVARHELY,
KÖNYVNYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1921.

IGEHIRDETÉSÜNK KIVÁNALMAI

(HOMILÉTIKAI TANULMÁNY)

IRTA:

ÜRMÖSI JÓZSEF

HOM.-SZTPÁLI UNITÁRIUS LELKÉSZ

Könyvnyomda R.-t. Odorheiu-Székeltyudvarhely

685 68

117184

Part.

~~29.289~~

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁR
П. Н. Музей. Библиотека
1025. 285.

Az igehirdetés hiányai.

Midőn tanulmányomnak címet adtam, számoltam azzal a ténnyel is, melyet e cím más oldalról is kifejez, t. i. hogy ahol kíváncsi merül fel, ott megelőzőleg vagy meglevőleg hiány volt vagy van. Ez természetes itt is, mert az igehirdetés nem befejezett, hanem mindig tovább és tökéletesebben fejlődő cselekmény, melynek fejlesztése érdekében jóakarattal munkálni, mindnyájunk feladata, kik az igehirdetés mezején elhivattunk munkásoknak.

A protestáns igehirdetés terén, az igehirdetés fejlesztése érdekében, az utóbbi évtizedben igen öröndetes nekilendülés és érdeklődés mutatkozott. Határpontot jelöl meg e téren a ref. egyházban dr. Ravasz László theologiai professzornak nem mindennapi érdekességgel és kiváló tudással megírt »Homiletiká«-ja.¹

Ő, az eddig megírt magyar homiletikáktól, egész eltérő sajátos rendszerrel, felfogással és felosztással írta meg munkáját s ha minden felfogásában nem értünk is egyet vele, mégis jól esik látnunk, hogy a protestáns igehirdetést igyekszik kiemelni abból a sekélyes vizü medrekéből, hol már az élő vizek sok helyen poshadásnak indultak és megmutatja az élő vizek forrásait, melyekből minden igehirdető merithet.

De e munkán kívül, csak az utóbbi években is, számos kisebb önálló értekezés és közlemény jelent meg a protestáns egyházi lapokban, melyek mind az igehirdetés terén mutatkozó hiányokat és kíváncsalmakat teszik szóvá.

¹ Dr. Ravasz László: A gyülekezeti igehirdetés elmélete. A ref. Egyh. könyvtár kiadványa XI. kt. Pápa 1915.

Egy áttekintő szemlét csinálók ezekből az egyes prot. egyházak szerint, hogy aztán a hiányokból felmerülő kívánalmakról szólhassak.

a) Az evangélikus egyházban.

Nagy Lajos gyurói ev. lelkész értekezésében¹ a vallásos életjelenségek vizsgálódása közben új igényeket támaszt egyházi beszédeinkkel szemben. Ezek az igények — mint írja — részben már ott vibrálnak a hívek lelkében, mint vajudó gondolat, részben pedig már életre kelve, mint közszükséglet nyugtalanítják az egyeseket, ezt bizonyítják azok a közönyös, minden érdeklődést nélkülöző, unott arcu, vagy álomba merült templomlátogatók, akik a vasárnapi istentisztelet megszokott hallgatói. Felemlíti, hogy báró Prónay Dezső egyetemes egyh. felügyelő is kifejezést adott, illetékes tényezők előtt, az egyházi beszéd meddőségéről való nézetének s kérdésbe tette: miért nincs nekünk részünk modern szónoklatokban, miért nincs nekünk egy-egy Prohászka, aki ki tudná elégíteni a mai kor gyermekét? Mert amily vágyódással lépjük át a templomok küszöbét, legtöbbszörre ép oly nagy űr támad szívünkben az elhangzott prédikáció után.

Hibájául tudja be, Nagy Lajos, az egyháznak és a papságnak, hogy míg a hangos élet diadalmasan előre törtet, bevonulva sáncaikba, nem akarják érezni az idők szelét, akceptálni a legtisztább igazságokat; akár a szószéken, akár a privát életben hallatják szavukat, oly kenetes tónusban s oly rég mult szellemben beszélnek, hogy a mai kulturéhes nemzedéknek úgy tetszik, mintha csak a mult századok prédikátorainak gramofonizált beszédeit hallgatná. És ebben ő a protestáns szellem stagnálását, zátonyra jutását látja, mely veszéllyel fenyegeti a protestánsizmus jövőjét is, mert szerinte egy protestáns lelkésznek mindenkor egy bizonyos világnézetet, életfelfogást kell képviselnie. De e zugó, zakatoló diadalmas étellel szemben — írja tovább — ott állunk a magunk szűkkörű és sok tekintetben naiv, hogy ne mondjam *hazug* világnézetünkkel, mintha bizony a természetü-

¹ Egyházi beszédeink tónusáról és szelleméről. Bpest, 1913.

domány feltüntetett igazságaihoz s az ujkori, előrehaladott theologiai tudomány vívmányaihoz nekünk semmi közünk nem volna. Pedig ezeket kellene nekünk hitünk kohóján egybeolvasztani s eme egybeforrás, ölelkezés eredményeit, mint új életigazságokat alkalmazni magára az életre.¹

Paulik János ev lelkész az evangélikus lelkészegyesület 1915. évi közgyűlésén bevezető elmélkedésében, a templomkerülés kérdésével kapcsolatban azt mondotta, hogy amikor erről a kérdéstről beszélünk, nem szabad csak *kifelé* néznünk, *kifelé* jajgatnunk, hanem szükséges tekintenünk *befelé* is. Tessék csak végig nézni a keresztyén templomokon! Micsoda szörnyű kotyvalékot mérnek bennük, nem egy helyütt, a keresztyén vallás cégére alatt! Mesékkel, babonával, felekezeti önhiúsággal tömik a lelkeket komoly vallási igazságok helyett!...

De ne feledjük pedig, hogy az olyan igehirdetés, mely a kutató tudomány eredményeivel nem törődve csak a műveletlen tömegek hiszékenységre épít s e közben a józan ésszel szemben kihívólag viselkedik, nemcsak hogy nem építi az intelligens lelkeket, de sőt azokat elriasztja a templomtól. Nekünk igenis a *Krisztust* kell hirdetnünk minden embernek s minden kornak, de *minden kornak a maga nyelvén!* S bár mi, protestáns lelkészek, e tekintetben fölötte állunk más felekezetek igehirdetőinek, mégis közülünk is nem egyet az a veszély fenyeget, hogy üressé prédikálják a templomukat, mivel nem tudják a lényegest a lényegtelenről megkülönböztetni, s az istenigét nem a mai kor nyelvén szólaltatják meg. Prédikációs irodalmunk is nem egy gyengeségünket tárja fel. Mennyi üres szó, csak a külső hatásra számító frázis ömlik el azon, mivel sokan inkább csillogó, szemet és lelket elkápráztató szónokok, mint az istenországa igazságának egyszerű, meleg és közvetlen szószólói kívánnak lenni.

Ezen a téren is felhangzik hozzánk a Krisztus szava: *Evezz a mélyre!* — arra intvén bennünket, hogy igehirdetésünkbe menél több lelki tartalmat vigyünk bele.²

¹ Nagy Lajos i. m. 4. 7. 8 old.

² Paulik János: *Evezz a mélyre!* Evang. Órálló. XI. évf. (1915. nov. 27) 48 sz.

A »Könyvujság«-ban Pusztaföldvári, Prohászka O.: »Világosság a sötéttségben« c. munkájának ismertetése közben úgy nyilatkozott, hogy ami prédikáló egyházunknak sem válna kárára, hogyha Prohászka püspök sikereit rokonszenves és megkapó prédikálás-módját problémakép kezelőnk és foglalkoznánk vele. Mi a magyarázata sikereinek? Hogyan tudja magához édesgetni azokat a moderneket, akik az egyházzal igazán nem élnek valami benső életközösségben? Meg kell ezt kérdeznünk, mert a prédikációval nekünk nem ilyen tapasztalataink vannak. *Építő irodalmunk egy jól kicsépell nagy szalmakazal, amelyben értékes buzaszem csak elvétve található és így tovább.* Szónokunk alig van, akinek nemcsak a hite nagy, hanem meg is állja a helyét, mikor arról van szó, hogy kitegyen magáért. A katolikusok pedig Prohászkaival, Hock Jánossal dicsekedhetnek, akik mellé mi alig tudunk valakit állítani. Prohászka tehát problémánk lehet. Rajta tanulmányozhatjuk igehirdetésünknek, képzettségünknek nem egy hiányát. Ezt a tanulmányt nagyon ajánljuk. Hasznunkra válna, hogyha saját magunk győződnenk meg róla, mit jelent hatás és siker szempontjából a vallásos gondolkörben való élés, az alapos theologiai, filozófiai és természettudományi képzettség s mennyire szükség van mindezekre ahhoz, hogy egy rövid prédikáció, vagy vallásos értekezés tartalmas, megkapó és igazán értékes legyen. Mert Prohászka sikereinek és hatásának ez a titka.¹

Ez a kritikai beállítás sokak előtt tulzottnak, mások előtt meg igazságtalannak és egyoldalunak tünt fel, ezért a kritikus a maga álláspontja egy részletét a következőkben igazolta:

Azt az állításomat nincs okom visszavonni, hogy *»építő irodalmunk egy jól kicsépell nagy szalmakazal, amelyben értékes buzaszem csak elvétve található«.*

Prédikáció irodalmunkra különösen ráillik ez a megjegyzés. Évek óta figyelemmel kísérem ezt az irodalmat, de még mindig ott látom az új kötetekben obskurus német szerzők beszédeinek az átdolgozását, még mindig a kitaposott utakon látom járni prédikátorainkat. *Öreg felosztások, sok frázis, gyenge theologiai, semmi filozófiai megalapozottság jellemzik majdnem általánosan*

¹ Könyvujság. 1917. 12. sz.

őket. Lelkészeink természettudományi ismeretei alig terjednek a »bibliai természetrajz« határain túl. Prédikátori egyéniséget az utolsó évtizedben nem produkáltak a protestáns egyházak, olyan esetet pedig, hogy egy pap ne a textusok által hagyta volna ide-oda vitetni magát, *hanem kialakult világnézettel, életkérdések fejtegetésével lépett volna közönségünk elé — egyáltalán nem ismerék.* Modern prédikátorunk meg éppen kevés van. Már t. i. olyan, aki komolyan és önállóan próbálná kielégíteni műveltjeink éhségét — szomjúságát.

Nagyon elhiszem, hogy a helyzetnek ez a diagnózisa mindnyájunkra nézve kellemetlen. Sokkal kellemesebb volna ha büszkén hivatkozhatnánk kiválóságainkkal! De ha nincsekek, akkor inkább ajánlatos hiányukat beismerni.¹

b) A református egyházban.

Dr. Ravasz László: »Igehirdetésünk megújhodása« című előadásában² azt mondja, hogy igehirdetésünket három dolog teszi hatástalanná.

1. a retorika,
2. a tanítás,
3. lélektanilag helytelen motiválás.

1. Az elsőnél, hogy t. i. különlegesen a hazai hitszónoklásban kifejlődött a gyönyörködtetési cél, előadó azt adja okul, hogy Kossuthnak babonás erejű retorikája, nagy hatással volt a protestáns igehirdetésre. De míg Kossuth szónoklásában a páthoszt, a fokozást, hiperbofákat egy vérzivataros kor tette lélektanilag indokolttá és hatékonnyá, addig a hová ezek a nagy szavak, megfelelő nagy érzések nélkül átjöttek, üres és bántó retorikázás fejlődött ki. Az igehirdető hitszónok abban a tudatban, hogy a templomba műélvezet okáért gyülekeznek össze az emberek, azon erőlködött, hogy szónoki hatásban önmagát mulja felül. A különböző lelkesi tárankból teleszívja tüdejét igével s azt az ün-

¹ „Evangélikus Lap“ 1917. (jun. 22) 51 sz.

² A Kálvin Szövetség 1916. évi lelkesi konferenciájának emlékkönyve. Szerk. Kováts J. István ref. theol. prof. Budapest, 1916.

neplő gyülekezetnek — Byron szerint — egy-két *paperövel* elszavalja; így született meg és burjánzott el az *igehirdetés aran-kája*: a frázis, vagyis a hatásvadászat céljából mondott hazug tropus és tettetett figura. Egy-két jellemző példában be is mutatja előadó, hogy a gondolat kicsinysége mellett, milyen nagy szüksége van az ilyen szónoknak a szuperlativusok-, fokozások- és ríktásokra. Nem azt mondja, hogy sir, hanem: »vijjogó zokogásának hollókarmai beleváltak a fájdalomnak fekete kárpitjába«; nem azt mondja, hogy szomjas, hanem: »ziháló melléből kiperzselő forró lehellet tikkasztó tüze gyötrő esengéssel kiált az enyhetadó itálnak hús cseppjei után«.

A mai igehirdetés hatástalanságában is nagy része van — előadó szerint — a retorikának. Két típust említ meg ebből a szónoki genre-ből. Egyik, a melyik a *népnek* mutogatja magát, itt az ismertető jel: öblös hang, szép termet, falrengető szólamok, a nemzeti érzésnek a vallásos érzéssel való összekeverése, (Arad = Golgota, közkatona = megváltó), bizonyos ellenzéki és szociálista mellékiz. Rendesen igen meg van elégedve magával, mert a népszívesen hallgatja és sokszor követi, azt azonban nem képes megérteni, hogy az ő hatása nem az ige diadala, hanem a hamis proféták sikere. Az igazi profétákat sohasem vette be a tömeg.

A másik az *arisztokrata-típus*, aki előkelő, magas műveltségű (rendesen női) társaság szónoka. Beszédei tele vannak modern írók, bölcselők műveiből vett idézetekkel. Kellemes szorakozás — mondja az előadó — az ilyen igehirdetés, ártatlan, mint egy »Hölgyfutár«-beli novella, de eközben elfeledi a szónok a kereszténység nagy fundamentalis gondolatait és a realis élet mélységeit.

2. A hatástalanság második oka: az az évszázadokon keresztül átjött, maig is magát sok tekintetben fenntartó felfogás, hogy az *igehirdetés tanítás*. Az üdvigazságok rendszere teljesen és készen ott van a bibliában vagy a konfessziókban s ezeket meg kell tanulni. De ezek a dogmák csak addig állhattak meg, míg belső élmények is valának. Azonban lassanként kezdett kiveszni e kiesztergályozott tantételekből a belső élmény s hova-tovább mind csak az üres zörgő héj maradt. Ezt is a kritika és felvilágosodottság megsemmisítette, mert a vallás-pszichológiai alaptör-

vény szerint, a dogmáknak csak addig van erejük, míg megfelelő vallásos élmény közvetlen kifejezései lehetnek. Mihelyt a vallásos élmények eleven és benső világa helyett, egy kihalt theologiai rendszer nehezedik *kivülről*, a tekintély nyomásával, az egyház tagjaira, az egyházhoz való tartozást nem a személyes bizonyoságtetés és az élő hit szabja meg, hanem az a véletlen körülmény, hogy benne született az egyházban. Természetesen ilyen lelki kapcsolat mellett az igehirdetés a világon a legunalmasabb és legfelelősebb dolog. Nagy ünnepeken templomba mennek az emberek kegyeletből, megszokásból s órák hosszáig beszélnek nekik olyan dolgokat, a mikből semmitsem hisznek, a mit értelmetlennek találnak. Így fejlődik ki fokról-fokra, a tantételek vékonyodásával a bóbiskoló — alvó templomi gyülekezet és az erőlködésben hadonászó és kiáltozó szónok.

Ez a rendszer fejlesztette ki azt a felfogást, hogy fel kell hagyni az igehirdetésben a korhadt dogmák prédikálásával. Olyanra kell tanítani a népet, a minek hasznát veszi. Legyen a templom a felnőttek iskolája, hol beszélni lehet a szövetkezeti eszméről, a nép-higienia alapismereteiről, egy kevés politikáról; ha pedig érzelmi hurokat is akarunk pengetni, elő kell huzni az *évszaki beszédeket*, — előadó szerint — a leveli-béka igehirdetést, melyben minden időváltozást úgy megérez a tiszteletes ur profétai lelke, akárcsak a kedves anyósának rheumás könyöke.

A művelt emberekből álló gyülekezet előtt pedig a filozofiai kérdések képezhetik a beszéd tárgyát, például, hogy mily szép dolog ez: cogito, ergo sum . . . stb.

Ha ilyenfajta igehirdetés mellett templomainkat üressé prédikáltuk, ne csodálkozzunk, mert az igehirdetés nem ismeretközlés, Krisztus anyaszentegháza nem »Szabad Lyceum.«

3. A hatástalanság harmadik oka: a lélektanilag helytelen motiválás, melynél háromféle tévedésbe szoktak esni a prédikátorok:

- a) megnyitott ajtót döngetnek,
 - b) a gyülekezetnek nem valódi érzelmeket tulajdonítanak s belőlük következtetést vonnak le,
 - c) indokolatlan eredményeket követelnek.
- a) Megnyitott ajtót dönget az az igehirdető, aki egy létező,

mindenki által ismert állapotot széliesen leír vagy pedig egy élesen érzett érzelmeket minden további átmenet nélkül ecsetel. Előadó az ilyent *«bevezetés prédikációnak»* nevezi, mivel a szónok az egész beszéden át szakadatlanul *bevezet* és mégsem lépünk be sehova sem, hanem megmaradunk a lábsurolásnál és a köhécselésnél. Az ünnepi beszédekben lehet ezt megtalálni: Ünnepeünk Ünnepe van Ünnepet ülünk

Temetési beszédekben szokás a rikatás, midőn egy, nem is a szónok által ébresztett, érzelmeket szakadatlanul váriálnak: pld. hogy a halott mennyire megvan halva, vissza nem jön többé, gyönyörű orcája elrothad stb. Az ilyen beszédek nemhogy enyhületet adnának, hanem még a gyógyuló sebeket feltépik és mérgezik.

b) Nem valódi érzelmeket tulajdonítanak és ebből következtetéseket vonnak le. Temetési és bűnbánati beszédekben van gyakorlatban ez. A gyászolókat kérni, hogy száritsák fel könnyeiket, pedig senkisémet sir; ecsetelni a nagy fájdalmat, mely a halálesettel az elhalt hozzátartozóit érte, holott az örökösök alig várták a halál bekövetkezését.

A bűnbánati prédikációknál pedig bűnbánatot tulajdonítanak hallgatóiknak anélkül, hogy előzőleg azt felélesztették volna. Isteni kegyelemről biztosítják anélkül, hogy a hallgatók tudnák mi is az a kegyelem.

Két kategóriára rendezkednek be: felosztják a hallgatóságot megtértekre és meg nem tértekre, idvezültekre és elkárhozottakra, holott a gyülekezet tagjai sem nem hívők, sem nem hitetlenek, hanem olyanok, kik tudnának és szeretnének hinni, ha egy okos ember szólna hozzájuk. De miután ez az okos ember végzetesen hiányzik, a gyülekezeti élet zavarottá válik, a vallásos hit és igehirdetés nagy kárára.

c) Az indokolatlan eredmény követelés hibájába azok a prédikátorok esnek, kik egy lelki folyamat átélése vagy szemléltetése helyett, magát a végső eredményt hirdetik és követelik hallgatóiktól, például az *örökélet* hívését vagy a Jézus Krisztusban való hitet. De elmulasztják megmagyarázni, átélelni, szemléltetni azt a lelki folyamatot, amelyben az örökélet hite átalakítja bünteljes, fájdalmas életünket úgy, hogy az valósággá lesz lelkünkben.

Ez és az ilyenek nélkül a prédikáció ez a fajta — az előadó meghatározása szerint — tantalusi prédikáció. Megmutatja az éhes embernek a nyulat a mezőn s azt mondja: ahol fut, fogd el, edd meg, jó étvágyat kívánok hozzá.¹

»Az Ut« című folyóiratban a »Debreczeni Lelkeszi Tár« XII. kötetének ismertető bírálatban R. L. a protestáns ígehirdetés termeléseiről így nyilatkozott: »Elismeréssel köszöntjük a szerkesztőt a befejezés pillanatában, mikor: „a gép forog, az alkotó pihen“, mert amit ő tett e műért, az komoly, jó munka.« De kifogásoljuk azt, hogy nem adott *homiletikai programot*, nem állított fel olyan mértéket, amelyért nyugodt lélekkel viselhetné a felelősséget és nem irányította munkatársait. Ebből következett az, hogy irodalmi vállalata *nem fejleszti* ígehirdetésünket, csak egyszerűen tükrözi; egy nagy homiletikai gyűjtőszekrény, amiben mindent lehet találni: gyöngyszemet, hálósipkát, antik ékszer és gyermekcipőt. A tizenkét vaskos kötetben van olyan darab, aminél szebbet keveset olvastunk, de van ám olyan is, aminél rosszabbat már nem olvashatunk, mert talán nem is lehet rosszabbat írni, — bár ezen a téren már sok meglepetés ért minket...

Van még... egy érdeme a munkának. Az, hogy összeszedte és irodalmilag megkövesítette a legutolsó 15 év magyar prot. ígehirdetésnek termékeit s ezáltal gazdag anyagot készített a homiletikai szemináriumok boncasztala számára. Nem veteményes kert, hanem herbárium ez a mű, amelyik megmutatja: ekkor meg ekkor ilyen volt a magyar prot. ígehirdetés nagy átlaga. Mindenesetre érdekes feladat, de nagyon költséges és nem valami sürgős. Ami nagyon sürgős: emelni a homiletikai izlést klasszikus alkotások terjesztésével; megsegíteni és önálló munkára nevelni ígehirdetőinket prédikáció anyag-, szempontok-, gyakorlati írásmagyarázat-, vázlatok közlésével. Nem úzók én képmutatást és tudom, hogy aki minden héten prédikál, annak kell segítség; az nem mondhat mindig önálló beszédet. Ne is mondjon. De mi csak vázat adjunk neki s ő arra dolgozzék; a méhnek is adnak műlépet és a többit ő végzi el.²

¹ Kálvin Szöv. Lelk. Konf. Ravasz i. m. 175—182 old.

² »Az Ut« III. évf. 4—5. sz. Kvár. 1917. 138—139 old.

c) Az unitárius egyházban.

A mi egyházunkban egyházi beszédeinkkel homiletikai szempontból keveset foglalkoztak. Ez annál inkább csodálatos, mert mi is szónokló egyház vagyunk, melynek életeleme a: »verbum dei«. Ha nem volna tény, hihetetlennek tetszenék, hogy a »Keresztény Magvető« című tudományos folyóiratunkban csupán 1874-ben jelent meg ilyen irányu értekezés, az is, lelkes világi papunktól, Jakab Elektől: »Politikai, színészi és egyházi szónoklat párhuzama« címen. Azóta nem akadt e folyóiratban a közelebbi évekig ez iránynak munkása.

Még régebbről való volt jeles papunknak, néhai Koronka Antalnak »Az egyházi beszédek stylusáról«¹ szóló kiváló értekezése, melyről hátrább szó lesz.

A szónoklati iránynak egyházunkban való ezen meddősége nem tudható be annak, mintha itt e téren hiányok nem voltak s így kívánalmak nem állottak volna elő.... Voltak hiányok, de ezeknek eltüntetésére és lehető kijavítására míg egyfelől igen jó norma volt Mitrovics Gyulának 1878-ban megjelent »Egyházi szónoklattant«-a, mely jeles és ma is értékes munkát a szerző nem felekezeti intencióval írt meg, hanem azt az időszakot jellemző protestáns szabadelvűséggel, innen e műnek gyakorlati használhatósága az unitáriusok részéről is, addig másfelől szónoki tudással, készséggel és széleskörű tárgyi ismerettel rendelkező embereink, egyes alkalmakkor, különösen pedig zsinati gyűlések és ezzel kapcsolatos ugynevezett papszentelések alkalmával fejtették ki e tárgyra vonatkozó ismeretközléseiket, még pedig igen világos és ma is helytálló felfogásban. Tanulmányom során ezekre részletesen ki fogok terjeszkedni.

Igaz, hogy ennek az eljárási módszernek, hogy t. i. specialisan szónoklati tárggyal külön nem foglalkoztak, az a hátrányos következménye lett, hogy unitárius egyházi beszédirodalmunk bírálata, ismertetése, értékelése s ezzel kapcsolatban jelesebb íróink s ezek műveinek méltánylása — Koronka Antal, Kriza János, Péterfi Sándor, Ferencz József, Péterfi Dénes, Derzsi Károly stb. —

¹ Salamon József: Erdélyi Prédikátori Tár. IX. füz. Kvár. 1839.

elmaradt, illetve csak szórványosan életrajzi adataikban van említés téve,¹ vagy pedig csak hagyományszerűen hagyja át, egyik papi nemzedék a másiknak, e jelek emlékeztétét.

Az »Unitárius Egyház« című folyóirat megindításával (1905. év) bővül a munkatér a szellemi munkálkodásra. Sor kerül a szónoklati irányu dolgozatokra is. Ürmösi Kálmán lelkész rövid értekezésében a »Szónoklás« kellékeiről ír, gyakorlati utmutatást adva kartársainak.²

Az »Üres templomok« kérdése című közleménnyel kapcsolatban egyik kartársunk, azon itélettel szemben, mely egyedül a nép vallástalanságát mondja okul, kérdésbe teszi, hogy vajjon a szószeékről is mindig olyan beszéd hangzik-e el, melynek hatása alatt a hallgalóság kedvet kapna, mintegy hathatós vágyat érezne egy következő beszéd meghallgatására? A templomok látogatottságára sok más, első tekintetre kicsinyesnek látszó ok mellett rendesen a pap egyénisége, élete, beszédmódja vagy előadási formája, szónoki rátermettsége, a hivek lelkiületéhez férközni tudása stb. is befolyással szokott lenni. Nem egy példa van arra, hogy akinek működése elé nagy reménységgel nézett a buzgóságáról ismert gyülekezet, rendre elszoktatta a hallgatóság nagy részét azáltal, hogy nem tudta eltalálni a néppel való érintkezés helyes módját, sem a templomban, sem azon kívül, — míg egy másik, akinek eleinte idegenkedéssel és tartózkodó magaviselettel kellett küzdenie, a hallgatóság szokásaihoz és lelki szükségéhez való alkalmazkodásával idővel a vallásos élet központjává tudta tenni a templomot, hová mindenki örömmel és vágyódással sietett, mert kielégítve távozhatott.³

Egy másik kartársunk az »üres templomokra« nézve a következő négy okot látja fennforogni:

1. Helyenként azért nem járnak templomba, mert a pap olyan hosszasan beszél, hogy a végén már az összes hallgatóság alig bírja tartani nyakával a fejét, sőt egy tekintélyes rész régen

¹ Jakab Elek: Kriza János életrata. Ker. Magv. XIII. kt. (1878. év) 74—75 old. — Sándor János: Péterfi Sándor emléke. Ker. Magv. XXIII. kt. 370—372 old.

² »Unitárius Egyház« I. évf. 4-ik sz. 5—7 old.

³ »Unitár. Egyház.« 1911. jan. sz. Kovács Lajos: Üres templomok.

alszik is. Elszédülve hagyják el a templomot s a végén akarva nem akarva közömbössé válnak.

2. Helyenként azért nem mennek elegenden a templomba, mert a pap mindig »kiprédikál« valamit, amely valami érzékenyen érint egyeseket s az egyesek útján többeket.

3. Helyenként megunták mindig csak ugyanazt a papot hallgatni s inkább otthon maradnak vagy korcsmában züllenek templomozás alatt.

4. Sok helyen azonban azért üresek a templomok, mert a hivekben nincs meg a kellő vallásos burgóság és egyház iránt való ragaszkodás.¹

Az »Unitárius Szószék« c. folyóiratunk megindításával (1907 év) az egyházi beszédirodalmunk elég élénk fejlődésnek indult, csak nagy hátránya volt, hogy a folyóiratban megjelent dolgozatok — az 1912 évi füzeteket kivéve — kellő tárgyilagos kritikában nem részesültek. Ha minden évfolyam írói iránt »Spectator« gyakorolta volna tovább is kritikai észrevételeit, úgy mint ezt az »Unitárius Egyház« c. folyóiratunk hasábjain nagy hozzáértéssel tette, hihetőleg gazdagabb tartalommal fejlődhetett volna egyházi beszédirodalmunk, a szigorúbb kritika ítélőszéke előtt is. Így azonban, minden jóindulatu támogatás mellett, melyben folyóirataink egyházi beszédirodalmunkat részesítették, mégis a Nyárádmenti szigorú kritikája unitárius egyházi beszédirodalmunk remekeiről úgy nyilatkozik, hogy »valami kimért józanság, valami sem hibázni, sem jeleskedni nem képes közepszerűség, az érzésnek el-elszikkadó szegényes patakja, a gondolatnak szárnyra nem kapó lassú cammogása, a mondatok füzésének valami hétköznapi tisztasága és korrektsége, melyből azonban hiányzik a nemesebb izlés, a forma finomsága jellemzi ezeket.«²

Kifogásolja továbbá azt is, hogy a beszédirók *csak* a bibliából tanulnak. A egész könyvön alig egy-két helyen csillámlik át Channing és talán Renánnak nem hatása, hanem egy-két gondolata. Nem azt kívánja a bíráló, hogy a pap a nagy gondolko-

¹ »Unitárius Egyház« 1911. febr. sz. Árkosi Tamás: Üres templomok.

² Pályadíjjal jutalmazott unitárius egyházi beszéd. Kiadta Gálfi Lőrincz teol. akad. tanár. Kolozsvár, 1916

dók szellemi morzsáin kérődzék s azokat adja le hallgatóinak, hanem csak azt, hogy folyton tanuljon, mindig mélyről merítsen, mert csak ennek van üdítő ize, ereje és frissesége.

Az egyes írók beszédeihez való hozzászólás után, ahhoz az összegezéshez jut, hogyha ez a kötet a szószéki szolgálatnak az utolsó másfél évtizedben a legjobb termése, akkor az igehirdetés nálunk Péterfi, Derzsi, Ferencz József stb. óta lejtőre jutott.¹

Csifó Salamon theol. tanár a »Szószéki beszédéről« c. értékezésében azt mondja: »Az egyházi beszédírás terén általában véve sok a kívánni való, sok a hiány s épen ezért kevés az érdeklődés. Ennek okát illetőleg dr. Mihályi Ákossal tart, aki a mai predikáció legnagyobb gyengéjének azt tartja, hogy legkevesebbet merít a szentbeszéd ősforrásából, a szentírásból. Talán egyetlen kör sem, hanyagolta el annyira a szentírást a predikációban, mint a mienk. A szentírás volt eddig minden korban a predikáció főtárgya, főanyaga, a szószék részéről csak az alkalmazás vagy magyarázat járult hozzá. Ma az ellenkező történik. Minden a szónoké, azaz egy-két idézet, melyet a szentírásból kiragad, csak díszlet, dekoráció jellegével bír. Ép azért nélkülözi a mai prédikáció az igazi szellemet, ihletet és kenetet.«²

Az igehirdetés kívánalmái.

Az igehirdetés felsorolt főbb hiányaiból megállapítható, hogy melyek az igehirdetésnek kívánalmái. Ezekről főbb vonásokban megemlékezni s közben unitárius igehirdetésünkre részletesen kitérni, e tanulmány célja.

Legfőbb kíváncsalom: *Jézus és evangéliumának* hirdetése. Minket, unitáriusokat, kiket ellenségeink nagy kedvvel és előszeretettel neveznek még mindig Krisztus tagadóknak, mert hitvallásunk szerint:

¹ Ker. Magv. 52. évf. 1917. I. füz. 36—37. oldal.

² Unitár. Kollegium 1916—17. évi Értesítő. Felo/v. tanévmegnyitó ünnepélyen.

Hisszük az ember Ur Jézust
 És nem ismerünk más Krisztust,
 Mint ki földön élt, szenvedett,
 Keresztfára feszítettett,

az a mulasztás terhel, hogy éppen ezt az ember Jézust nem tudtuk igehirdetésünk által hűveink, hallgatóságunk lelkébe átültetni, bemélyíteni. Pedig ha valamely ker. felekezetnek ez módjában áll, reánk nézve legkönnyebb, mert az evangéliumok csaknem minden lapja segítségünkre van és mellettünk tesz tanúbizonyságot. Míg más ker. felekezetek prédikációiban — áll ez különösen az orthodox-dogmatikus prédikációkra — igen gyakran olvashatunk ilyen kifejezéseket: »Jézus emberré lett éretünk«, vagy »Jézus leszállt a földre, hogy ezt és ezt megmutassa« stb., nekünk ilyen erőltetett metamorfózisokra, illetve ilyenek használatára nincs szükségünk, de annál inkább van arra, hogy megmutassuk, bebizonyítsuk és bemélyítsük hűveink lelkébe azt az igazságot, hogy az evangéliumok — kivált a synoptikusok — mellettünk, a mi Jézus hitünk mellett tesznek tanúbizonyságot.

Mert hasonlóan vagyunk mi is, csak valamennyire más változatban, a református igehirdetők gyakorlati eljárásához, kikről Ravasz László azt írja: »Nincs evangéliumi protestáns predikátor, aki beismerné, hogy ő nem a Krisztust prédikálja s mégis igazság az a szomorú tapasztalat, hogy a magyar református beszédek legnagyobb része nem prédikálja a Krisztust, legfennebb ha egy-két elkopott üres szólammal prédikál róla.¹

A mi egyházi beszédeinkben is — tisztelet a kevés kivételnek — csak helyen-helyen egyes mondása vagy reá való hivatkozás olvasható, de egész beszédünk nincs átítva kellőleg az evangéliumok Krisztussával. E nélkül pedig az a rég felénk hangzó »racionalizmus« vádja, a maga száraz értelmében, méltán sujthatna; holott pedig a mi vallásunkra ugyancsak áll a Jézus mondása: »Senkisémet mehet az Atyához, hanem csak általam«, vagyis a Jézus által hirdetett egy Isten eszmét, szerető Atya fogalmát az ő tanításaiban, az evangéliumokban rejlő cso-

¹ Ravasz László: Igihirdetés alapkérdése. »Ez ama Jézus« c beszédkötetben. Kolozsvár, 1910.

dás erővel, lelket megkapó és lebilincselő vonzalommal hirdethetjük igazán!

Nem akarom én ezzel azt mondani, hogy a *racionalizmust* dobjuk el. Nem. Mert bár nagy előszeretettel vagdossák a fejünkhöz, például Ravasz László theologiai professzor is értékes munkájában,¹ Beke Sámuel zilahi pap beszédeinek ismertetése közben, minket így értékel: »Minden motivumát „az okosság és keresztény erkölcstudomány“ fegyvertárából meríti s ha Jézus nevét kihagyjuk beszédeiből, már pedig minden nehézség nélkül ki lehet hagyni, ember legyen, aki ráismerne, hogy egy kései sztoikus, korai szabadkőmives, **unitárius** vagy zsidó pap szerzette őket«.

Tovább Dávid Ferenc és társai munkásságának méltatásánál pedig ezeket mondja: »Ez az irány elkerülte azt a pontot, ahol a vallásos reformok erupciói születtek és közvetlenül beletorkollott, felolvadt a XVII. és XVIII. század felvilágosodottságában s annak is legszélső sodrában: a *racionalizmusban*«.²

Tóth Ferenc »Homiletikájának« jellemzésénél azt mondja: »bár a racionalizmus korának gyermeke, mégis világosan kirekeszti az igehirdetésből mindazt, ami nem sajátosan keresztényi...«³

Íme tehát a racionalizmus korának e gyermeke — Ravasz professzor szerint is — tudott okos dolgot cselekedni! Tényleg okos emberről tesz tanubizonyságot munkája. De például az *okosság*-ra nézve ő is így nyilatkozik: »Második tulajdonságául a ker. prédikációnak azt tettük, hogy az abban feltett igazság a Jézusnak, mint Isten követének tekintetével (tekintély) is megerősítették. Mi ugyanis keresztényen vallást tanítunk, melyről azt hisszük, hogy ezt az Isten jelentette ki a Krisztus által: nekünk tehát, ha hitünkkel ellenkezni nem akarunk, a mi keresztényen tanításainkban feltett igazságok megerősítésében, a Krisztusnak, mint Isten követének tekintetével is kell élnünk. De meg kell jegyezni, hogy Jézus tekintete, az *okosságnak* haszonvételét tani-

¹ Ravasz L. A gyűl. igehird. elm. 232. old.

² U. o. 190. old.

³ U. o. 237. old.

tásainkból ki ne rekessze: mert maga az evangélium ezt a kettőt összeköti Máté ^{6/25-34}, amit tehát az Isten összekötött, nem szabad azt embernek elválasztani. De egyébaránt is nekünk ugyanis mint embereknek, ugyanis mint keresztyéneknek vakul hinni és cselekedni illetlen dolog volna: az *okosságot* tehát, annak vizsgálódását és a dolgok felett való ítéletét a ker. prédikációkból ki nem lehet hagyni.¹

Eltételezve tehát attól, hogy az okosság, józan ész (ratio) hihetőleg a reformátusoknak, nevezetesen Ravasz professzornak is, nagy kincse, Isten adománya, maga Jézus is — gondolatom szerint — az Isten, a szerető Atya munkáin való gondolkodás, ésszerűség által jutott az általa tanított és nekünk örökségül hagyott Isteneszmé fenséges fogalmához, valóságához. Amit ő átért eszével, lelkével, hitével, annak átélésére, követésére adott példát nekünk tanítványainak.

Ha aztán az idők folyamán eltorzult az általa tanított egy Isten eszmé tisztasága és az unitárius idők teljességében találkozott egy Dávid Ferenc (Ravasz professzor szerint »monista« nevű apostola, ez nekünk, a mi értékelésünk szerint, éppen olyan értékes, mint a reformátusoknak az ők rendíthetetlen Kálvinjok. Arra az éles megjegyzésre, mely az igehirdetés elméletével egy iottanyit sincs kapcsolatban, amelyet a professzor ur ravaszkodó szavakban így örökít meg az igehirdetés elméletének nagyobb dicsőségére: »Ha Dávid Ferencet unitáriusnak nevez-

¹ »Homiletika«. Készítette és kiadta Tóth Ferenc professzor a reformátusok pápai collegiumában, Győrben, 1914. II. kiadás. 33 old.

Jegyzet. Ama megjegyzésére Ravasz professzornak, hogy ideje volna már, hogy valaki a »nonadorantes« felekezetéből írja meg Dávid Ferenc életét és korát, mert Jakab Elek által megírt könyvben a tömjénfűstől nem lehet magát az alakot látni, annyi észrevételem van: amellet, hogy mi tömjént nem használunk, tehát nem látjuk eltákarva Dávid Ferenc alakját, ma már (sőt könyve megírásakor is) nemcsak oklevelekben járatos (értsd Jakab Elek), hanem az egész korszak szellemi áramlatát ismerő történetírónk Dr. Borbély István megírta »Dávid Ferenc és kora« történetét. (Ker. Magvető 1910—1912. évi 45—47. évfolyamok.) Igaz, hogy ő is az »adorantes« felekezetéből való s az ilyenekkel szemben jobban tetszhetik Ravasz professzornak a Pokoli életrajz, de példa van rá, hogy az »adorantes« felekezetéből is lehet tárgyilagos élet- és korrajzot írni, például Zoványi professzor Kálvinról.

zük — bár e felekezet egyszer exkommunikálta őt s most ő exkommunikálná e felekezetet...¹ legyen megjegyezve e helyen, amit a széles ismeretkörű és tekintéllyel bíró theol. professzornak, én, a szerény tudású falusi lelkész nem kell, hogy magyarázzak, de a való történelmi tények leszögezéséért meg kell, hogy említsek: igaz, hogy az akkori unitárius papság nagyobb többsége, a válságos órában, megtagadta a reformátort, lehetett ez félrevezetés, megfélemlítés, de ezt az egyház fennmaradhatása érdekében, nehogy mindenestől megsemmisüljön, meg kellett, hogy tegyék. Azonban e cselekedetet az unitárius utókor, akkor, midőn lehetővé vált, megemlékezve a nagy reformátor munkájáról, bátor hitvallásáról, magatartásáról, igyekezett jóvátenni és emlékét kien-gesztelni.

Abban a hitben és tudatban élünk és munkálkodunk, hogy ha Isten missziót bizott ránk is — pedig hisszük, hogy bizott — lelkének erejét is adja, akik pedig az ő lelkétől vezéreltetnek, azok Isten fiai. Tehát a Jézus által hirdetett, átélt kereszténység nagy családjába tartozóknak érezzük mi is magunkat, mindannak ellenére, hogy professzori magas véleménye szerint unitárius vallásunkat »egy elméleti, mondjuk scholasztikus érdek (egy logikai ellentmondás kiküszöbölése) hozta létre«.² Még így is munkálkodhatunk eredménnyel Isten országa érdekében, mert tudomásunk szerint nemcsak az egyedül idvezítő Kálvinizmus részére teremtetett e világ! Megyünk és haladunk Dávid Ferenc előretörékvő szellemében, mert ha vétettünk volna is ellene, ő, aki a maga korában is, nemes jellemével, megbocsátó szeretetével világolt, ma is így szólna hozzánk a Jézus szavaival: „*Ne félj kicsiny sereg.*“

A mi *racionalizmusunkat*, az igehirdetésre vonatkozólag is, a nagynevű Simén Domokos igen elfogadhatóan és ma is mértékül tekinthetőleg határozta meg a következőkben: »Az unitarizmus azáltal különbözik a tiszta monotheizmustól, hogy Jézust fogadja el az egy Isten legfőbb kijelentőjének«.

Az unitarizmus azt tanítja, hogy „*egy az Isten, egy a közbenjáró, az ember Krisztus Jézus*“, ki Istentől nyerte erejét, ha-

¹ Ravasz L. Igéird. elm. 190 old.

² Igéird. elm. 371 old.

talmát, lételet s kit Isten azért teremtett és azért állított egy valódi életnek példányképéül az emberek elébe, hogy őket megjavítsa, kijelentvén, miszerint üdvözülni nem másnak érdeme által, hanem bűneinknek őszinte megbánása, jobb utra térés, erkölcsi tisztaság, jócselekedetek, a tudás és erényes élet szüntelen emelkedő vonalának követése által lehet; ez a vallás azt tanítja: hogy Jézus a javítást azáltal eszközölte, hogy az embereket Istennek és az ő végtelen erkölcsi tökélyeinek tiszta ismeretére vezette és az emberi lelket ama tökélyek követésére s Istenre, mint az imádság egyedüli tárgyára irányozta, serkentette.

Mert lehetetlen, hogy az eszes, értelmi és szellemi tehetségekkel felruházott lényt, az embert, inkább meg ne nyerve az a vallás — mely történetileg Jézus magasztos elveit vallja magáéinak, mely ez elvekből kifolyó oly kötelességeket állít hívei elébe, melyeknek égis célokra vezérő voltát ki-ki könnyen felfoghatja és teljesítheti s amely ennél fogva a maga irányául a biblia és hittudomány *ésszerű* kezelését tűzte — mint az a dogma, amely az evangéliumra annak szellemével egészen ellenkező értelmet erőszakol, azt követelvén az emberektől is, hogy ne okoskodjanak a biblia felett úgy, mint más könyvek felett és ne használják eszöket annak igazságai kikutatására, megértésére s ezek nyomán boldogságuk keresésére, hanem elégedjenek meg azzal, amit ily szellemű dogmák által fejlesztett lelkek sugall.

Ha ez így volna, t. i. hogy az ész a vallás igazságai keresésére és a vallásos élet kifejlesztésére nem lehetne felhasználni, akkor nem állhatna meg, a mit Isten a teremtés könyvében mondott: »Teremtsünk embert ami ábrázatunkra és hasonlóságunkra« valamint az sem: »Teremte azért Isten embert az ő képére«; akkor az ember az oktalan állatok közé alacsonulna le, a melynek nincsenek magasabb áspirációi, ösztöne is azért van, hogy azzal élelmét megszerezze; ekkor az ész nem a szellemi életnek, hanem az érzéki életnek volna eszközlője, tényezője, — sőt ekkor általában nem is volna szellemi élet, nem is volna szükség az észre. Miután pedig én a lélek és ész között nem tudok különbséget tenni, hanem mindkettőt ugyanazon egy égi, isteni szikrának tartom, — ennél fogva azt állítom, hogy kedélyemet csak az lelkesíti, akaratomat csak az indítja tette, lelkemet

csak az elégti ki, a mit eszemmel felfoghatok és a minék erkölcsileg jó voltáról eszemmel tiszta meggyőződést szereztem.

Ily felfogható, ily észszerű és meggyőző igazságoknak tekintem én az unitárizmus elveit, melynek észszerűsége alatt azt értem, hogy annak igazságai összhangzanak a lélek nemesebb vonzalmaival és a szellemi élet fenséges törvényeivel és céljával. Ha az ember Isten képére van teremtvé, akkor az ember képe annak tökéletessége fokához képest kisebb- nagyobb mértékben megfelel az isteni képnek, léleknek. Ha a keresztény vallásnak alapítója Krisztus, az Isten képére van teremtvé — mert Isten őt is, mint minket, a maga képére teremtette, — akkor az ő képe a legfőbb értelem kisugárzása. És ha — a min senki sem kételkedhetik — az evangéliom Istentől van, akkor az evangéliom nem egyéb az embereri léleknek az isteni lélekkel való társulása módjánál, s az Isten képének megközeletésére vezető isteni törvényeknél, értelménél; mert mindaz, ami Istentől származik, az az értelemnek, vagy is az igazságnak kifolyása. E szerint észszerűnek lenni annyira, mint isteninek lenni. Minthogy pedig a vallás önmagában véve a legmagasabb észszerűség és Jézus vallása isteni eredetű, — ennél fogva a keresztény vallás észszerű, s mindaz, ami az észszel ellenkezik, az egyszersmind ellenkezik a keresztény vallással is. Midőn Jézus magát »az élet kenyérének« nevezte, ez által azt modotta ki, hogy azok a beszédek és igazságok, a melyeket ő tanított, az emberek értelméhez alkalmazva és lelkeik számára vannak adva Istentől. Az unitárizmus szaván fogja Jézust, s az evangéliom igazságait magáéinak és észszerűeknek vallja, kijelentvén, hogy a hol ez adomány, »az urnak lelke van, ott van a szabadság.¹

Jézus és evangéliumának ilyen módon való hívése, vallása és hirdetni akarása, nemcsak unitárius gyakorlat, hanem evangélikus kíváncsalom s részben már kivétel is.

Endreffy János ev. lelkész Szimonides Lajos: »Férfiás hit« című beszédkötetének ismertetése kapcsán, éppen az író beszé-

¹ Az Unitáriusok háromszázados zsinati ünnepélyének emléke. Kolozsvár 1868. Simén Domokos: A pap az evangéliomnak oltalmazója. Egyh. beszéd. 80. 84—86 oldal.

deiből kifejti, hogy az egyházi közíudatban élő christocentrikus theologia helyett a theocentrikust hirdeti. A christocentrikus theologia ellenkezik magával a Jézussal, ki fellépésétől kezdve mindig Istent és Isten országát helyezte hirdetésének középpontjába... A theocentrikus theologia jó lelkiismerettel mer hivatkozni keresztény voltára, magára az Ur Jézusra s őt inkább magáénak vallja, mint azokénak, kik Krisztus tanítása helyett, Krisztus személyét teszik vallásos világnézetük központjává s a Krisztussal történt üdvtörténeti tények vallásától teszik függővé embertársaik igaz kereszténységének elismerését. A theocentrikus theologia nem arra helyezi a fősúlyt, hogy hogyan fogant, mikép született, hogyan élt, hogyan halt meg az Ur Jézus, hanem arra, hogy mit akart, mit hirdetett, hogyan akarta az embereket Isten országa számára megnyerni és végül, hogy odaszegesztette magát a golgotai keresztre — vallásos meggyőződéséért.¹

Mi ez, ha nem a racionalizmus térhódítása? Kiáltjuk tehát: Lutherani comburantur? Nem. Inkább ezt: Vivant!

Mert vajjon, ez a sokszor szemünkre vetett racionalizmus elválaszt-e minket Jézustól és az evangéliumoktól? Semmiképpen nem, sőt közelebb visz. Unitárius igehirdetésünkre tartozó tanításokban és utasításokban, mint vezérfonál huzódik végig az a felfogás, hogy az unitárius igehirdető »az evangélium oltalmazására rendeltetett.« (Fil. I/7.)

Ideiktatom részletes kivonatokban, mert ez egy lényeges darabja a szétszórtan levő, ugynevezhető »Unitárius homiletika« egy részének, hogy miként tanítottak elődeink és nagyjaink Jézus és az evangéliumok hirdetéséről.

Ugy látszik azok a hibák és kifogások, melyeket az igehirdetés hatástalanságáról szóvá tettek, legtöbbször arra voltak visszavezethetők, hogy az igehirdetők az evangéliumok szellemétől elpártoltak.

¹ Theologiai Szaklap és Könyvujság. 1918. (márc) 3. szám, 78—79 old. — Lásd még e felfogásra vonatkozólag: *Jeszenszky Károly*, Gondolatok a jövőről. — Evang. Lap. 1917. (nov.) 88—89 szám. — Szimonides Lajos: A mi hitünk. (elmékedések stb.) Budapest, 1917, Scholtz testv. kiadása. — Szthelo Kornél: A jövő vallása. Bpest, 1908. Toldi Lajos bizománya.

Koronka Antal, nagynevű igehirdetőnk, erről a tárgyról már 1840-ben ezeket mondotta: Korunkat tehát azon vád nem nyomja, hogy Isten igéje nem prédikáltatnék — s vajha azon másik se nyomná, hogy Isten igéjévé keresztelt tanítások rendszerint nem ez evangélium tiszta szellemében szoktak megszólalni — inkább világi tudományoktól kölcsönzött fényben ragyogni erőlködnek. Nem zár ki ugyan a keresztény vallás a maga köréből semmi nagyot, semmi szépet, mi az embert közelebb viszi rendeltetéséhez s mi józan gondolkodást, mennyei eszméket ébreszthet a szívben; de a dolog természete kívánja, hogy a szentbeszédet mindenütt azon erő lelkesítse, melyet a Jézus tudománya adhat az emberi bölcselkedésnek s diadalt szerezhet az evangéliumnak.

Mi adhat tehát valódi fényt és erőt a' keresztény tanítói beszédeknek? az evangélium. 'S bámulni lehet az olly tanítókat, kik unalmas pongyolaságnak nézvén az evangélium' megszokott egyformaságát, mellyben e' magához mindég hasonló marad, túl repkednek rendeltetésöken, — minden szépet, minden nagyot felölelni akarnak, míg az alatt elferdítik az evangélium' sérthetlenségét — 's nem veszik észre, hogy az idvesség' rendszerében minden emberi okoskodás öltő betű, egyedül az evangélium a' megelevenítő lélek. — Erőlködő századunk, melly annyi tulságos érdekekkel bajlódik — vetkeztette ki a' szent beszédeket sajátágukból, 's talán mint sz. Pál apostol jövendölte Timotheusnak: eljött az idő, mellyben az igaz tudományt el nem szenvedik, hanem az ő kívánságok szerint szereznek magoknak tanítókat, mivelhogy az ő füleik viszketnek. II. Tim. 4. 3. — Nem maradhat el ugyan a' pap a' maga népétől az előhaladásban; mert csak így tehet szert azon finom tapintásra, mellyben a' szívek divatos érdekét és kívánságát megérthesse; de ha nem elég erős lelkiülettel bír, a' kinézések' változásai 's örökös hullámzásai közt megőrizni az evangélium' minden időkre ható diadalmát: — jobb elmaradni hogysen mint a' méh, mellyre tolvaj méhek tanultak, maga is segítsen feldúlni a' reábizott kincset; mert így azt legalább egy későbbi nemzedéknek sértetlenül adhatja által, — aztán különben is, nem embereknek, hanem az új testamentumnak ettünk szolgálai, 's nem a' világi bölcsesség' hanem a' Krisz-

tus' evangéliomának prédikálása van reánk bízva I. (Tim. 1: 11. 12.)¹

Aranyosrákosi Székely Sándor választott püspök »A papi állomás szomorító voltáról« 1845-ben tartott zsinati beszédében ... abban találta a papság szomorító állásának igazi okát, hogy a pap néha minden egyéb, csupán pap nem; ő időtöltő s néha legelső mulattató személy a társaságban; ő a katonai kar közt a legkönnyelműbb katona; a színészek közt színész; a divat szerint öltöző világfiak közt első divatúzó; az együgyű köznép közt egy megvető és gögös nagyságoskodó ember s legelső békétlen az Isten ellen, ha nincs miből kényelmesen élni; innen a gazdaság úzóik közt néha első földi jók után áhitozó; az Isteni ígéjéveli kereskedés helyett, néha minden közhelyeken megjelenve földi jókkal felettébb kereskedő; a prédikáló székekben beszél országok és kormányok dolgairól, védegyletekről, mérsékleti társaságok szabályairól s beszél még gőzhajókról, vasutakról, kereskedési cikkekről, léghajózásról. Mindenről mit hírlapokból meritett, legkevesebbet pedig a bibliából, mert a szent könyvet csak vezérigék keresésére nyitja fel néha-néha. Már most azt kérdem, hol a vallás tiszta érzelme, hol az erkölcsitanítás, hol a köznépnek jószívűsége, ember, hon és fejedelem iránti szeretetre oktatása? hol az igazi papi kötelesség? Philosophal a pap, elménckedik, okoskodik a maga agyából, néha a vallás elvei ellen is, mint már felvilágosult ész, harcol; mindezeket oly beszéddel adja elő, melyet tarka piperék és cifrázatok miatt a nép nem ért; könyörög új szavakban és szokatlan kitételekben, a nép figyelmez, de nem érti papja mély esztét. — Ne csodálkozzunk, ha az ilyenekre nézt a papi tekintély alá száll és szálland naponként, ha még sok egyebeket elhallgatok is. Vissza tehát paptársaim az igazi keresztény papi hivatal mellé! »Ugy viseljétek magatokat, mint illik a Krisztus evangéliumához, mind beszédben, mind cselekedetben.« (Filip. I—27.)²

¹ Koronka Antal: »A papi hivatalról.« Elmondva Bölönben 1840-ben tartott zsinati közgyűlésen. (18—24. old.)

² Új papok felszentelési beszéd, Homoródalmáson. Az unitáriusok Zsinati gyűlésén 1845-ben 8—9. oldal. Nyomt. Tilsch János Kvár.

Kriza János unitárius püspök, az 1865 évi zsinaton, az új papokat a biblia és Jézus evangéliuma mellett való megmaradásra, e szavakban figyelmeztette:

Legjobb népkönyvnek, sőt népek könyvének bizonyult be a biblia a népek művelődési történelmének folytán — a legfelségesebb értelemben nevezzük azt *Isten szavának*, mert a népek szava: a népek lelke mélyéből fakadt, erkölcsi és szellemi szükségük, vágyaiknak legjobban megfelelő egyetemes anya nyelvbeszéd van abban tartalmazva — szí. Pál szerint *»életnek illatja az életre.«* (II. Kor. 2/16.) E könyvnek gondos használása nélkül ám szórhatjátok magatok köré a legcsillogóbb elmeszlikrákat s szebbnél szebb emberi ötleteket s eszméket; de minden nagy erőfeszítések után is kényszerültök majd ekként kiáltani fel a halászatra kiment tanítványokkal: *»Jóllehet az egész éjszakán fárasztottuk magunkat, de semmit sem fogtunk.«* — A fennen beszélő, de száraz bölcsészet hideg magaslatán állva sem fogtok a nép között fényt és meleget árasztani, mely enyhítse a gyakran szenvedő ember szívét, felvilágosítsa homályos szemét, ébressze, buzdítsa, kalauzolja lelkiismeretét; mert e földi lét gözkrétének határain túl maga az igazság is, mint az áldott nap, fény és meleg nélkül van. Itt az élők földén, e küzdőhomokon, hól harcolniok kell az előre menni akaróknak, a gyakori siralomnak völgyében, hol szenvedés, bánat, könnyhullatás nélkül egy halandó sem bújdoshat át, de ahol maga a fájdalom, bú, gond s a nyomor és inség is termékenyítő s tisztító erővel van felruházva — itt találjuk ebben a földi vegyes világunk viszonyaihoz képest tett kijelentés könyvében, azt az embernek való egészséges légkört, melyet teljes lélegzettel szívhatunk, főleg az evangéliumban, az emberiség legjobb mestere édes Idvezítőnk életében, az ő egyszerű, de az emberi szívhez és lélekhez szóló felséges tanításaiban s a szeretet tiszta szent ösztönéből szenvedett önfeláldozási halálában.¹

Az evangélium prédikálásának szükségességét kívánta Simén Domokos theol. tanár is, midőn az 1868 évi zsinati gyűlésen így szólt paptársaihoz:

¹ U. o. Kriza János: Új papok felszentelési beszéd (74–75. old.)

Az evangéliom prédikátora soha se törekedjék arra, hogy az észnek érdekest mondjon, hiúságnak hizelegjen, s az érzéket lázba hozza, hanem azon munkáljon, hogy a lelket illesse meg, s abba az igazság iránt szeretetet, Isten iránt boldogító vágyat lehelljen. Ezt pedig eléri, ha az evangéliomot oly egyszerűen, világosan, »oly nyelven, a mit mindenki ért és oly meggyőzőleg hirdeti, miként Jézus; akkor neki is azt fogják mondani hallgatói, a mit az írástudó mondott Jézusnak: »Mester! én te utánad megyek, valahová mégy.« Ne tartson Aristotelessel, a ki az általa fölfedezett igazságokat csak a maga számára akarta megtartani, — hanem tartsa szeméi előtt Enniust, a ki azt mondja, hogy

»Ösvényt ki tévelygőnek nyájasan mutat,
»Saját világából világot gyújt amannak,
»S nem vesz fényéből mécse, bár meggyújtotta másé«¹

Mózes András kolozsvári unitárius lelkész 1887-ben a dicsőszenmártoni zsinaton tartott egyh. beszédjében az evangéliumszerűség mellett szállt síkra, midőn így prédikált: »Én megvallom, a vallásos buzgóság hiányát sokkal inkább tudnám a kathedrákon az evangéliumszerű egyszerűség szavai elnémulásának róni fel, mint a tudományok és mély bölcselkedések hiányának; azaz abban hibáztatnám az Úr szolgáját, ha megfélekezve az írás szavairól: »Hogy nem embereknek, hanem az evangéliumnak lettünk szolgálói s nem a világi bölcsesség, hanem a Krisztus evangéliumának prédikálása van reánk bízva,« (I. Tim. I/11—12) meghasonolnék hivatásával, az evangéliumhoz való ragaszkodással, leszorítaná a bibliát a kathedráról, elválasztaná a tudományt, ismeretet eredeti törzsétől, a vallástól, melyből kihajtott s melynek tápláló nedvén fejlődött s hirdetni bölcselkedést, emberi tudományt Krisztus szelleme nélkül, holott nyilván szól szt. könyvünk, hogy felvilágosodáshoz, ismerethez hit kell, hogy ne csak ismerje és tudja az ember az igazságot, hanem higgye is egyszersmind.

Pál apostol Timotheusnak azt mondotta: »De te maradj meg azokban a melyeket tanultál és a melyek te reád bizattak,

¹ Simén i. m. 92. 93. old.

tudván, azt kitől tanultad. A teljes írás Istentől ihletett és hasznos a tanításra, feddésre, megjobbitásra, a fenytékre, mely igazságban vagyon.« (II. Tim. ³/14. 15.) Es ez a felhívás ma is minden papot kötelez. Igen! legyen jártas, ismeretes és tapasztalt a pap a tudományok széles mezején, de maradjon meg az evangéliumszerűségben tanításaival, tartsa meg a kathedrán a bibliát, abból öntse el drága illattal és kenettel tudományát, ismeretét s azok a mély egyszerű igazságok, jellemképek, példák, hasonlatok, melyekkel Jézus meggyőzte a világot s melyekről ő nyugodtan mondta el: »Az ég és föld elmulnak, de az én beszédeim soha meg nem semmisülnek«, érvényüket, hatásukat téveszteni bizonyosan ma sem fogják.

Őseink bibliával vívták ki és védték meg szent örökségünket s ha tisztán adták át nekünk a hit zászlóját, azt nekünk is tisztán kell megőriznünk s utódaink kezére biznunk. A gyémántot saját porával csiszolják, a vallás megsértett tekintélyének helyreállító eszköze az evangélium.¹

Ferencz József püspök ugyanezen a zsinaton, az új papokat felszentelő beszédjében az evangéliumi igazságok hirdetését követelte e szavakban: »En az igazság hirdetése alatt tisztán és kizárólag az evangéliumi igazság hirdetését, értem, amint azt szent vallásunk hitelveiben megismertétek. Ti unitárius lelkészek vagytok. Ez egyház szolgálatában állotok. Ennek igazságait kell megismertítenetek, hamisítatlanul predikálnotok. Ne helyezzétek tehát a ti bölcsességeket a Krisztus bölcsessége felé s a mint írva van: »Ne hivattatok doktoroknak, mert egy a ti doktorotok, a Krisztus.« (Máté ²³/10). A józan felvilágosodásnak mi mindig barátai voltunk s azok is maradtunk. De azt a felvilágosodást, mely Isten és vallás nélkül akarja az emberiséget boldogítani, azt a műveltséget, mely a hit és erkölcs nélkül kívánja a társadalom jóllétét előmozdítani, magunkévá tenni és támogatni soha nem fogjuk. A haladásnak mi eddig sem voltunk elenségei, ezután sem leszünk, sőt teljes igyekezettel azon vagyunk, hogy lépésről lépésre min-

¹ Imák és beszédek. Elm. 1887-ben a Dicsőszentmártonban tartott zsinati főtanácson, Nyomt. Gámán J. Kvár, Mózes András: Alázatosság és szelidség a papban, 58—59 old.

dig fennebb és fennebb jussunk a tökéletesség felé. De haladásunkban már nem az ifjút utánozzuk, ki ábrándképek után indul s a szívárványt akarja megfogni. Oly magasságba emelkedni pedig teljességgel nem óhajtunk, ahol már csak a bölcsелем hideg légköre vesz körül s a vallás melegét nem érezhetjük; ahol a kételynek jéghegyeit az égi hitnek bár megtört fénysugarai sem érintik.¹

Az 1891. évi toroczkói zsinaton Ferencz József a korral ismeretekben, tudásban való haladás mellett, az egyszer vette-tett fundamentumon való megállást ajánlta a hallgatóság, és az új papok figyelmébe: ... »a mi vallásunk a külsőségekre oly kevés súlyt fektet, s szertartásai is oly egyszerűek, minden fényt és pompát nélkülözök, ugyan mivel fogjátok templomaitokat megtölteni, ha nem értelmek világával, szívetek gazdagságával, tanításaitoknak becsével, a beszéd tartalmával. Mindez eggyel több indok arra, hogy magatokat el ne hanyagoljátok, hanem igyekezzetek a tudományokban és ismeretekben a korral haladni s magatokat napról-napra tökéletesíteni. Csak egyre figyelmeztetek: És ez az, hogy sohase felejtsetek el értelmünk végességét és az Isten véghetlenségét. Keressétek a fényt, a világosságot, de ne vágyjatok Ikarus szárnyaira. Álljatok meg szilárdan azok mellett az igazságok mellett, melyeken egyházunk fölépült és fejlődik. Ezeknek legyetek ti hű tolmácsai, lelkes terjesztői, anélkül pedig, hogy másokat, kik nem osztják a ti hitvilágotokat, kigunyolnátok és sértegetnétek. Hadd boldoguljon kiki az ő hite és vallásos meggyőződése szerint. Nektek legyen elég az a tudat, hogy *»senki más alapot nem vehet, mint amely egyszer vette-tett, mely a Jézus Krisztus»* s ti ezen az alapon álltok. Krisztus legyen vezéretetek. Az ő szellemében munkálkodjatok. Szóval vessétek mélyen szívetekbe az apostolnak Timotheushoz intézett végszavait: *»Gondot viselj magadról és a tudományról, maradj meg ezekben: mert ha azt mivelended, mint te magadad megtartod, mind azokat, akik téged hallgatandanak.»* (I. Tim. 4/16).²

¹ U. o. Ferencz József: A evangéliumi fegyverzet (67—68 old.)

² Imák és beszédek. Toroczkón tartott zsin. főt. alk. Kolozsvár, 1891. Ferencz József: A lelkész kötelességei s azok teljesítése által várható siker. (53—54 old.)

A megváltozott életviszonyok között az emberek gondolkozásmódja is megváltozott a vallásról, az üdvösségről, ezért, ugyancsak Ferencz József püspök, az 1907. évi csókfalvi zsinaton, a következő kor- és időszerű intelmeket intézte a felszentelendő új papokhoz: »A palástot ma vállainkra venni s a bibliát kezünkbe fogni, nem elég arra, hogy a templomok megteljenek s az emberek beszédeink meghallgatására seregeljenek. Beszédeinknek tárgya, kidolgozása és előadása egyaránt nagyobb készültséget, emelkedettséget és bizonyos szónoki lendületet igényelnek. Higyjétek el kedves ifjú szolgatársaim, hogy a tartalmas, igazán épületes szent beszédek ma is lelki gyönyörűséggel hallgatják meg az emberek s a templomi szószék ma is a legtiszteltebb hely, csak hogy a szónok, aki oda fellép, ne üres trázisokkal, semmitmondó szólammal igyekezzék kielégíteni a gyülekezetet, hanem ragadja meg azoknak elméjét és tartsa kezét a hallgatóság szívében. Ezért ha a valláserkölcsei élet ápolásának és fejlesztésének a szó erejével, beszédeitekkel hű munkásai kívántok lenni, ne elégedjétek meg azzal, amit tudtok, amit a papnevelő intézetből magatokkal hoztatok, hanem tanuljatok napról-napra többet, hiszen a közmondás is azt tartja: »jó pap holtig tanul.« Gyarápítsátok világ- és emberismereteket. Igyekezzetek behatolni a lélek ama titkos redőibe, mely a gondolatokat, az érzelmeket szüli, hogy azokat jóra, szépre és nemesre irányozhassátok. Keressétek az igazságot s csak azt hirdessétek, amiről lelkiismeretetek is bizonyosságot tehet s amivel Isten országát építhetitek. S mivel erre legjobb utmutató az evangélium s ebben különösen az Ur Jézus beszédei, ki méltán elmondható: ég és föld elmúlnak stb. az ő beszédeiből vegyetek magatoknak ihletet. Őt kökövessétek, az ő szellemétől vezéreltetve szóljatok akár a szószékről, akár a kisdetek bölcsőjénél, házaspárok megáldásánál vagy az elhunytak koporsójánál.¹

Minden racionalizmusunk mellett is, erősségünk volt tehát és az kell, hogy legyen mindig Jézus és evangéliumának hirdetése. Felmerül az a kérdés, hogy miként?

¹ Imák és beszédek. Elm. Csókfalván, zsin. főt. alk. 1907. Ferencz József: A valláserkölcsei élet ápolása szóval és cselekedettel, (58—59 old.)

Jézus, mint igehirdető.

Ha előbb, igehirdetésünkre vonatkozólag, azt a kifogást tettem, hogy abban Jézus és az evangéliumok nincsenek kellőleg megrögzítve, utmutatást kell, hogy adjak, az ehhez vezető utra és módra nézve.

Az ut azon a tételen keresztül vezet, melyet egyik unitár. theol. tanárunk tanulmányában e cím alatt fejtett ki: »Legközelebb Jézushoz«.¹

Mi is igehirdetésünkben menjünk közelebb Jézushoz, mint igehirdetőhöz, mert ha ez sikerül, igehirdetésünk nem egy hiányt elenyésztetjük és a *népszerűség* problémájának megoldásához is — melyről az igehirdetés kívánalmainak során annyi szó esett — közelebb jutunk.

A homiletikai írók Jézusról, mint igehirdetőről, vallástanítóról, prédikátorról megemlékeznek.

Tóth Ferencz »Jézus tanításának Materiája és módja«-ról írva, azt mondja, hogy az ő tanítása közönségesen szólván:

1. Eggyügyű volt: mert ő az egész zsidó nép halvélekedései ellen akart tanítani; tehát oly könnyű módot kellett a tanításban követni, hogy őtet a legtudósabb Farizeustól fogva, a legutolsó halászig minden megérthetné. Ebből az okból nem is szoritotta ő magát valami fő princípiumhoz a tanításban. Mert nem valami iskolai filozofusnak akarta ő magát kiadni, hanem Nép tanítójának.

2. Krisztus *alkalmaztatta magát a helyhez, időhöz és környülállásokhoz*. Ő a zsinagogákban úgy beszél, mint ott szoktak. Valamelyik könyvből az ó-testamentumból felvett valami szakaszt, azt magyarázta, példabeszédekkel élt és a hallgatók ellenvetésekre megfelelt. Akármely környülállás adta magát elő, aszerint alkalmazta a tanítást. Mikor a népet jól tartotta, beszélt a

¹ Gálfi Lőrincz: Legközelebb Jézushoz. Ker. Magvető. 1915. I. s köv. füz.

mennyei kenyérről; a szamariai asszonynak a kútfontól az élővizről; a méltóságra vágyódó tanítványok előtt az alázatosságról; a kisdedeknek ő hozzá való vitelekor, az ártatlan és tiszta életről. Példabeszédekkel is azért élt, mivel a nép ahhoz volt szokva.

3. Az ő *okoskodásai*, melyeket a józan okosságból, természetből, tapasztalásból, a hallgatók tulajdon érzésekből és az ó-testamentumból vett, *világosak*, könnyen foghatók, erővel teljesek és megcáfolhatatlanok.¹

Zsarnay Lajos az egyházi szónoklat történetének felosztásánál így jellemezte: Jézus a vallásitanításban legszebb példát mutatott; beszédje nem művészeti szónoklat, hanem az igazság ereje által időhöz s körülményekhez szabva, legindítóbb és célszerűbb, kiről nyilván megvallák, hogy soha ember úgy nem szólott, mint ez az ember.²

Warneck Gusztáv hallei theol. professzor prédikációink eredménytelenségéről írott értekezésében, a Jézus igehirdetői munkáját konkrét, érthető, életeleven, személyi és könnyen kiérezhető éllel bírónak tartja, úgy hogy e beszédeknek nekünk *homiletikai* szempontból is szorgalmasan kellene tanulmányoznunk; ezekből a gyakorlati predikálást illetőleg, sokkal többet tanulhatnánk, mint az összes homiletikai tankönyvekből együttvéve. Oly közel fekszik hozzánk s még sincs meg Jézus beszédeinek, mint prédikáció példányképeinek tudományos feldolgozása.³

Dr. Ravasz L. szerint téves az a felfogás, hogy Jézusról, mint prédikátorról ne lehetne beszélni, mert ő a predikációnak magának alapja, tartalma és ereje. Ez a felfogás lehetséges ott, ahol Jézus egy elvont hatalom, mondjuk Logos, de nem élő, valóságos személy a maga történeti realitásában és korlátoltságában. Már pedig az igazi Jézus alak történeti személy s ezért egyéni is, kiben sajátos emberi vonások egészen konkrét jellemmé alakultak ki. Jézus prófétai egyéniségéből következik, hogy ő legelső sorban **igehirdető** volt. Amerre jár-ke, követi vala nagy sokaság; ha a

¹ Toth Ferencz: i. m. (44—45 old.)

² Zsarnay Lajos: Paptan, Sárospatak 1857. 147 old.

³ Dr. Warneck Gusztáv: Miért nincs több eredménye predikálásunknak! Ford. Paulik János ev. lel. Bpest, 1899. Kókai L. kiad. (30 old.)

hegyen van, lábaihoz ülnek; ha csónakra száll, a parton verődnek össze; ha utcákon, tereken megáll vagy pihenni tér: köréje sereglenek. Beszéde különbözött a korabeli írástudókétól abban, hogy nem volt betűmagyarázat, egy csomó isteni tekintéllyel felruházott paragrafus csűrése-csavarása, hanem maga volt az élet, a maga gazdag változatosságában és kiszámíthatatlan mélységeivel. Jézus nem törvényt magyarázott, hanem törvényeket adott; nem elméleti igazságokat alkalmazott, hanem eddig ismeretlen gyakorlati igazságokat tárt fel. Mint korának gyermeke meghajlik az írás tekintélye előtt és hite szerint előbb fog elmulni föld és ég, mintsem abból egy iotta eltöröltetné, de ez a meghajlás csak addig tart, míg az írás, a törvény iránya az ő egyéni, vallásos életével, Istenben gyökerező személyiségének törekvéseivel egybeesik; mihelyt e kettő szembekerül egymással, percig sem habozik a törvény felett magasabb törvényszerűség gyanánt az élő Istennek benne kijelentett akaratát proklamálni.¹

Kiss Géza »Jézus mint igehirdető«-ról írva, bizarr kérdésnek tartja és kérdi, vajjon lehet-e Jézus neve mellé ilyen jelzőt írni? Lehet — mondja — mert Jézus Krisztus nemcsak az örökkévalóság királya, hanem a földi élet királya is. Nemcsak középontja az evangéliumnak, hanem három éven keresztül hirdetője. . . .

Az evangéliumok levegője egészen a Jézusé. A hegyi beszédről ki tagadhatná, hogy Jézus lelkéből származott? Aztán a példázatok. . . . Elfelejtetheti-e a tékozló fiu példázatát, aki egyszer hallotta? A szőlőskert, a szőlővessző, a magvető, a könyörtelen szolga példázatát? Származhatnak-e másnak ajakáról a Máté ev. XXIII. részének hatalmasan ömlő képei? Ime mennyi bizonyos nyoma Jézus igehirdetésének.²

Tehát ha Jézust úgy tekintjük, mint igehirdetőt, vizsgáljuk meg homiletikai szempontból, hogy ezt az igehirdetést mi jellemzi? Hatoljunk be az evangéliumokba, hogy milyen irányítást adnak ebben a tekintetben?

Jean Reville igen jellemző vonását adja »Visszatérés az evangélium egyszerűségéhez« címen annak, hogy milyen a mi evangélium hirdetésünk s milyennek kellene lenni.

¹ Dr. Ravasz L.: Igehird. elm. (19—20 old.)

² »Keresztyén Lelkipásztor«. Szerk. Nyári Pál ref. lelk. Pécs. 1916. febr. sz.

Mily különbség van Jézus felhívása és az ő tanítványaié között, melyet ezek a különböző egyházakban mindenütt hallatnak az ő nevében. Jézus nem mondja: »jöjjetek hozzám, mivel én a sztháromság második személye vagyok, öröklétű és egy lényegű az Atyával«. Azt sem mondja: »jöjjetek hozzám, mivel én természetfeletti módon születtem szüz Máriától«, vagy »mivel én váltság leszek a ti bűneitekért«. Jézus így szól: »Vegyétek fel az én igámat és fogadjátok el az én tanításaimat, mivel én szelid és alázatos szívű vagyok, mivel ti is nyugalmat találtok lelketeknek, mivel az én igám terhes, de gyönyörűsége.«

Mindnyájan vagy csaknem mindnyájan, tartozzunk bármely felekezethez, mi ami tantételeinket, ami orthodox vagy eretnek dogmáinkat Krisztusról akarjuk terjeszteni ahelyett, hogy a Jézus evangéliumának terjesztésére szoritkoznánk. Mi így szólunk: Hisztek-e misében vagy hisztek-e a csodákban? Hiszitek-e, hogy Krisztus születése előtt létezett vagy hogy neki hatalma van a bűnöket megbocsátani? Jézus így szól: Jöjjetek hozzám, hasson át az én szellemem, keressétek mindenekelőtt az igazságot, bánjátok meg bűneiteket; szerezzetek magatoknak lelki kincseket, ne helyezzétek bizalmatokat az anyagi javakban; jöjjetek legyetek szelidek, mint én szelid, vagyok, alázatosak, mint én alázatos vagyok, jók, mint én jó vagyok; jöjjetek helyezzétek minden bizalmatokat Istenben, szeressetek. Erről ismernek meg, hogy az én tanítványaim vagytok. Ez minden. Minden, még az ember fia elleni káromlás is megbocsátatik; de a lélek elleni bűn nem bocsátatik meg.

Hogy így prédikált Jézus, ez nyilván kitűnik a synoptikus evangéliumokból, ahol beszédeinek népies és hiteles hagyományait feltaláljuk, menten még azoktól a theologiai bölcselkedésektől, a melyekbe azokat az újtestamentum más írói felöltöztették. Hogy az ilyen prédikáció kedves és bámulatosan egyszerű, senkisémm fogja tagadni. Tényleg azonban igenis egyszerűnek látszik ami értelműnkre nézve, mely százados nevelés által ahhoz lett szoktatva, hogy a vallás egy sereg nehezen érthető tantételből vagy bűvös szertartásból áll. Hogy beletaláljuk magunkat ebbe az egyszerű evangéliumba, mennyi küzdelmünkbe kerül lehámozni mindazt a sok cafrangot, melyet arra a későbbi keresztény századok

aggattak. Pedig a fődolog nem az, hogy elfogadjuk-e ezt vagy azt a tantételt Krisztus természetéről... ami fontos és egyedül fontos, hogy legyen hitünk az evangéliumban, hogy a magunkévá tegyük Jézusnak abból kisugárzó életét s elmélyedjünk abba annyira, hogy ő éljen bennünk, hogy keressük inkább a Jézust, mint a doktorokat, akik az ő személye vagy munkája felett értekezéseket tartottak...¹

Sabatier a »Kereszténység lényegéről« c. értekezésben kifejti, hogy az *evangelium* népies fordítása és közvetlen alkalmazása a Jézus vallásos elvének a társadalmi környezetre, melyben ő élt.

Ő nem adott közre semmi törvényt, semmi dogmát, nem alapított semmi hivatalos intézetet. Az ő célja más: Ő mindenkéltől az erkölcsi életet akarja felébreszteni, a lelket tétlenségéből fölrázni, láncait széttörni, terheit megkönnyíteni, munkássá, szabaddá és gazdaggá tenni. Munkáját elvégzettnek tekintí, mikor életét és kegyességét közölte néhány lelki szegénnyel, kiket álomban és halálban talált! Soha ember úgy nem beszélt, mint ő, mert soha ember oly kevéssé nem törődött azzal, mit »orthodoxiá«-nak neveznek, vagyis az elvont és megszabott formulákkal, mint ő. *A nép nyelvét elébb becsüli a tudósokénál, csak képeket, csak hasonlatokat használ,* csak olyan kifejezést, mely szó szerint véve, a legkevesbbé kielégítő, de amely másfelől a legelőbb és megkapóbb. Minden mondása és hasonlata mintegy kemény héjjal van körülveve, melyet először szét kell törni, hogy az ember az édes magot megtalálhassa. Jézus hallgatóit arra akarta kényszeríteni, hogy az ő szavait maguknak magyarázzák, mert benső, önálló személyes tevékenységre hívta, mert véget akart vetni a betű és szertartás vallásának s megakarta alapítani a szellem vallását. És ma is, aki nem adja át magát, az evangéliumot olvasva, a hasonlítás és magyarázat e munkájának, aki betűről, a formáról nem hatol a mester benső tudatáig és életéig, nem értheti és nem fordíthatja hasznára az ő tanításait. Aki nem munkál vele, mikor őt hallgatta, aki szavain keresztül nem ér az ő lel-

¹ Jean Reville: »Visszatérés az evangélium egyszerűségéhez.« Ford. Ferencz József. Ker. Magvető, 1899. (4—5 old.)

kéhez, üresen tér vissza. Jézus csak azoknak ad, a kiknek van, vagy akik legalább akarják, hogy nekik legyen. Csak azokat vezeti az igazságra, akik azt keresik; csak azoknak hirdet bocsánatot, kik bűnbánatot tanusítanak; csak azokat vigasztalja, akik az igazság és szeretet után éheznek és szomjuhoznak. Ez a jellege az ő evangéliumának.

Mi volt oly hatalmas és annyira új az ő beszédeiben? Nem egyéb, mint az a nagy kincs, az ő *fiúi tudata*. A benső ihlet, mely azokban folyton előtör, minden tanításának, a legrégibb szavaknak, a legismertebb hasonlatoknak egészen új jelentést, mintegy végtelen jelentőséget ad. Beszédében a prófétáknál szokásos ellentétet használja, az ember gyöngesége és Isten ereje, a bűn és bűnbocsánat, a bűnbánat és bizalom, betegség és gyógyítás, alázatosság és felmagasztalás ellentéteit. De oly módon nézi és kapcsolja össze azokat, hogy egyik a másikból jön elő, mi azokat egészen újjá teszi. »Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa. Boldogok akik sirnak, mert ők megvigasztaltatnak. Boldogok akik éheznek és szomjuhozók az igazságot, mert ők megelégtettek. Boldogok az alázatosok, mert ők örökség szerint birják a földet.« Így hatni! A szükség; nyomor és bűn érzetét úgy ösztönözní, hogy az az ellenkezőre változzék át, a szegénységből gazdagságot hozni elő, a könnyekből vigasztalást, az alázatosságból és gyöngeségből diadalmat, erőt; a bűn miatti fájdalomban a szent élet csiráját találni; az éhezésben és szomjuhozásban a kielégítésnek forrását; keresztül vinni minden emberi lelket a bűnbánat és megtérés benső drámáján, melyben újjá-születik, megújul — ez az ő evangéliumának egyetlen, de bámulatos és mindenható titka.¹

Dr. Ravasz László a Jézus igehirdetéséről szólva, kiemeli, hogy Ő tanítani akart, tanítását nem iskolás módon, hanem szemléltetéssel végzi a példázatokban. Példázataiban mindig egy menygyei intuición van a mindennapi élet egyszerű jelenségeihez kötve. Példázatainak alapgondolata mindig könnyen és egyszerűen kitálálható, szinte felkínálja magát. Ezáltal a példázat hiddá lesz, ame-

¹ »Sabatier a kereszténység lényegéről.« Ford. Péterfi Dénes. *Ker. Magvető*, 1903. (123—128. old.)

ilyen hallgatóit a közelfekvő, mulandó jelenségek világából Istennek és az ő gondolatainak örök világába, a természet birodalmából a szellem birodalmába vezeti át. Olyanoknak vette hallgatóit, amilyenek valósággal voltak: a föld porában verejtékező, a mindennapi életben munkálkodó embereknek, de a napi élet és az általuk ismert világ közepében besugározta Isten örök gondolatait. ... Értette a meggyőzés művészetét, a vigasztalás, elcsittítás, kibékítés tudományát; tudott hősokeket teremteni a szavával és hatalmasokat összetörni, leigázni akkor, mikor a kezükben volt. Belső kényszerűségből szólván: minden szava megannyi darab az ő áldott és szent életéből. Mindig találó és alkalomszerű; minden szavának az emberi lélek valamely megmozdulása volt a megindítója és minden szava, amint száll, zeng át az időn és lelkeken, valamennyi rezdüléssel újra meg újra gyógyít, emel, hevít és felmagasztal. Mert ő ilyen *igehirdető* volt, lehet nekünk is jó igehirdetőknek lennünk.¹

Kiss Géza Jézus igehirdetését így jellemzi: »Beszédtárgyai sohasem filozofiai vagy egyéb körből vett bebizonyítandó tételek, hanem maga az *élet*. Lenyult mindig hallgatói lelkének mélyére s kikereste ott — az örök — emberit. ... Nem elvont gondolatrendszereket dobott az emberek elé, hanem vagy bevégzett *lélekállapotokat*, vagy bizonyos *jól ismert élettípusokat*, amik szemléletileg mutatták be a kifejező gondolatot vagy annak ellentétét. Nem arra felel, mi a boldogság vagy mi a képmutatás, hanem adja az élettípust, *kik a boldogok*, kik képmutatók.

Feltűnő vonása Jézus igehirdetésének az is, hogy kikereste hallgatói lelkében azokat a már meglevő gondolatokat, amikhez fűzheti és amiken részben felépítheti a maga gondolatait. Ilyen pl. Ne gondoljátok, hogy jöttem a törvények vagy próféták eltörlésére. Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltssem. Hallottátok, hogy megmondatott ... én pedig azt mondom.²

¹ Ravasz L. Igéird. elm. (20—21. old.)

² »Ker. Lelkipásztor.« Kiss G. i. m.

A népszerű igehirdetés.

Az evangéliumok vezetnek el és adnak útmutatást legkövetlenebbül gazdag tartalmukkal — mint egy soha ki nem apadó kútforrás, mely folyton üde éltető vizet kínál a szomjuhozónak vagy mellette elmenőnek — a *népszerű igehirdetéshez*.

A prédikáció népszerűségéről sokat írtak, hogy én is igehirdetésünk kíváncsiái közt megemlítem, illetve részletesebben foglalkozom ezzel, azért teszem, mert a mi igehirdetésünk csaknem 90% arányban a népnek szól, illetve kellene, hogy szóljon. Bár egyházunkban több mint egy évtizeden keresztül jutalom volt kitűzve »népszerű egyházi beszéd« írására, azonban ez a kívánt sikerrel, ebben a tekintetben, nem járt. Meglehet, hogy a kitűzött tételek sem voltak olyanok, hogy azokra népszerű beszéd írható legyen, de a díjat nyert beszédek nem is azok. Inkább talál azokra általában nyilvánosságra és egyuttal használatra szánt egyh. beszédeinkre, hogy azok inkább elvont (absztrakt) elmélkedő gondolatokat tartalmaznak és a sokszor nehézkes tudományos irodalmi nyelvet a szószerkekre is felviszik. Warneck professzor írta, hogy valaki egyszer szemlét tartott egy nyomtatásban megjelent egyh. beszédgyűjtemény felett s feltette azt a kérdést: Mit lehetne e prédikációkból azokra nézve következtetni, akiknek azok szánva vannak? A felelet az lett: azoknak olyan embereknek kell lenni, akik csak úgy a levegőben lebegnek, akiknek nincs határozott hivatásuk ez életben, sok idejük van az elmélkedésre, az absztrakt gondolkodásban nagyon gyakorlottak és a biblia nyelvén teljesen jártasok.

A prédikáció népszerűségéről megjelent értekezések legtöbbször csak a külső formák megváltoztatását ajánlják, holott a prédikációt népszerűvé a nép lelki-világának, életmódjának, gondolkodásának megfigyelése és megismerése teszi. A népszerű beszédíró olyan fogalom- és tárgykörből kell, hogy merítse beszédét, melyet a nép ismer. Ebből az ismertből emelje aztán a nép felé, gondolatvilágát mind fennebb-fennebb az örökkévalóságok

titkai felé. Lehet, hogy először talán igen nehezebbre esik a szónoklati szabályos beszédírás után ez a művelet, de megjegyzem, hogy ezt csak azok fogják tudni sikerrel megtenni, akik a homiletikai szabályok ismerete mellett, sok jó beszédet írtak, ismernek és tanultak; e mellett pedig az evangéliumokat nemcsak alapige keresés végett tanulmányozták, hanem abba magukat beleélték; az életben pedig nyitott szemmel és füllel, szerető szíjjal és érező lélekkel jártak a népek között.

Jézus igehirdetése egyenes útmutatás számunkra! Mégis valahogy van, de elragadtatva, félrevezetve vagy éppen a megszőkásnak engedve, általános szólásformákból összeválogatva olyan szép kiadással vagy aranyos szájjal beszélünk $\frac{1}{2}$ vagy $\frac{3}{4}$ órát, hogy el nem aludt hiveink sem értenek sokat, sokszor szinte semmit. Innen részben templomaink üressége.

Azt nem lehet kívánni, hogy hallgatóink prédikációinkat elmondják, de arra már törekednünk kell, hogy egy realis gondolatot bevéssünk szívünkbe. A hivek lelki táplálékot keresnek a templomban s üresen távoznak, ha egy maguknak való gondolatot nem találnak.

Megkísérlem, a homiletikai írók, továbbá a nagy és népszerű egyházi szónokok nyomán, kik e téren is irodalmi színvonalon és magaslaton voltak és ma is népszerűek, bemutatni a *népszerűség* eléréséhez vezető utat.

Már a nagy Pázmány Péter (1636-ban) egyh. beszédei negyedik előjáróbeszédében az ifjú prédikátorokban két nagy fogyatkozást tapasztalt, melyet igen kell kerülni az istenfélő tanítónak. Egyikét azt, hogy a tanításban nem teszik célul a hallgatók lelki hasznát; nem azon vannak, hogy hasznos és gyümölcsös tanításokat adjanak, hanem, hogy elméjek, tudományok, ékesen szólások mutogatásával dicsekedjenek és magukat csodáltassák. Azért nem arra igyekeznek, hogy tanításokat *a hallgatók értelméhez szabják*, hogy azokra tanítsák a községet, amiket szükség tudni és világos értelemmel megmutassák a bűnök veszedelmét, a mennyei boldogság dicsőségét, a keresztyéni tekéletes erkölcsök böcsületeségét; nem abban fáradnak, hogy Jákobbal a juhok eleibe színes vesszőket terjesztvén, szép bárányokat neveljenek... különböző jó erkölcsökre gerjesszék hallgatóikat: hanem hegyes

kérdéseket, haszontalan vizsgálásokat, fülgyönyörködtető csufságokat vagy fabulákat, sovány és száraz gondolatokat forgatnak és azt vadásszák, hogy a község őket dicsirje, csudálja.... Az igaz lelkipásztornak tekelletes dicsireti az, hogy tanításával a hallgatók szívéből a hamis vélekedések kivagdaltassanak; a bűnök undoksága megismertessék; az igaz penitenciára és a mennyei jók kívánására a lelkek gerjedjenek; és az ő tanítása után fohászokdások, töredelmes sirások, bűnből kitérések következzenek.

Azért a tanító eszében tartsa, hogy Krisztus megátkozta a fát, melynek gyümölcse nem volt, noha levele és árnyéka beven volt. És hogy az okos embernek nem a hímes szók, hanem az erős valóságok tetszenek. A szép orcának kendőzés nem kell. Az Isteni tudomány felsége, cifra szók nélkül, maga szépségével kelleti magát. Arra vigyázzon tehát a lelki tanító, hogy hasznos és szükséges dolgot hirdessen. És eszében tartsa, hogy minden haszna tanításának csak az, hogy az emberek kitérnek bűnökből és szentül élnek. Ne mondassák azt a keresztény tanítóról, amit némely pogány orátorral, hogy elég szava vagyon, de kevés a veleje. Ne ajakán nőtt, hanem szívében gyökerezett szókat mondjon.

Nem veszedelmes orvosnak tartanók-e, aki beteget előtt lantot verne és énekléssel gyönyörködtetné fülét; orvosságokat pedig — mivel azoktól a beteg iszonyodik — nem adna nyavalyáinak gyógyítására? Ilyen ártalmasok a prédikátorok, kik csak szólásnak ékességével, vagy magok álma és elmelkedések beszélgetésével, vagy igen mély és szokatlan, de haszontalan tudományokkal viszkettetik a hallgatók fülét, a lelki sebek gennyedtségét pedig meg sem illetik.¹

Koronka Antal, ki egyh. beszédirodalmunk egyik kiváló művelője volt, »Az egyházi beszédek stylussáról« című értekezésében kárhóztatja a gondolattól üres beszédek cicomáit, melyek ép úgy kitűntetik a beszélő silányságát, mint egy durva véső alól kikerült szobor nyakába akasztott ékességek, a művész ügyetlenségét. Az ilyen beszédekből csak csonka képzetek maradnak a hallgatók fejében s olyan helyzetbe hozza őket, mint midőn valaki a

¹ Belaagh Aladár: Pázmány vál. művei, (60—61. old.) Remekírók kvtára. 39. kt. Lampel R. Epest.

játékszíni darabnak csak néhány jelenéseit látta s nem tudja, hogy az egésznek mi lett volna a célja.

Az egyházi beszéd tárgyaiban olyan igazságok kerülnek felszínre, amelyek magokban is érdekesek, ha nem csiklandoztatók is, mert az embert rendeltetésével és kötelességeivel van hivatva megismertetni s a veszedelemben önmagával, sorsával s a gondviselés útjaival kibékíltetni. Ezért az egyházi beszéd *szerencsés alakíthatása* megérdemli a figyelmet, kivált ha figyelembe vesszük, hogy hallgatóink a vallás- és ön-üdvösségük ügyében a legszentebb igazságot is, mint zsembes beteg a gyógypilulákat, csak kedvelt borítékban szokták elfogadni.

Minden beszéd stylusa legyen könnyen folyó, cifraságoktól és erőltetett allegoriáktól ment, mert a legmiveltebb hallgató is (pedig melyik gyülekezet dicsekedhetik sok ilyenekkel) unalommal hallgatja a cifra prédikációt s szent bosszankodással hagyja el a templomot; a miveletlenebb rész pedig olyan hidegen tér vissza házába, mint midőn egy vásárból jövünk, melyben semmit sem árultunk, se nem vettünk.

Azonban a popularitas is ne legyen mesterkélt, keresett, mert így a gondolatok rosszul függenek össze, a periodusok nyulánkozva akadnak egymáshoz s észrevehetetlenül parasztos egyszerűséggé válik.

Négy fő szabályt állított fel a beszédre nézve:

1. Legyen *érthető*, azaz ne legyen benne egybe bonyolított zavaros ideák és nem közdivatú szók, mert csak bolondhoz illik magának beszélni.
2. Legyen *tiszta*, azaz ne legyenek benne illetlen kitételek, trágár beszédek, mert ezek a kathedrai beszédek szentségét sértik.
3. Legyen *rövid*. Az ok nélküli szószaporítást és kitételeket szükséges elkerülni.
4. Legyen *jól hangzó*, amit a beszéd azáltal nyerhet meg, ha az egyforma hangzású szókat nem teszi egymás mellé és a kimondást nehezítő betűket nem találkoztatja.¹

¹ Salamon József: Erdélyi Prédikátori Tár. IX. füz. 1839. — Koronka. Antnl: »Egyh. beszédeink stylussáról.« (107—119. old.)

Zsarnai a prédikáció főbb kellékei közt első helyen a *népszerűséget* említi, mely azon tulajdona a beszédnek, melynél fogva azt a hallgatók megérthetik és elfogadhatják tartalom, stílus és előadás tekintetében.

Tartalmára nézve népszerű a prédikáció, ha annak tárgya közérdekű s a hallgatók szellemi műveltségéhez és ismereteihez szabott, könnyen felfogható és megérthető.

Előadásra nézve annál népszerűbb a beszéd, minél szívesebb, határozottabb, világosabb, elevenebb az előadás; minél érezhetőbbé teszi belsőképp a beszéd tartalmát a hallgatók előtt a nyelv és előadás.

A népszerűséget előmozdítja, ha a vallásos fogalmak kifejezésére a szentírás nyelvén szólunk, pl. Krisztust felöltözni, az ő embert levetkezni, világosság fiai; a nép nyelvét és szólásmódját a szentírással összeolvasztani, anélkül, hogy beszédünk aljas, porrias, a prédikáció szent céljához és komolyságához illetlen lenne!

Az örök igazságoknak legszebb köntöse az egyszerűség.¹

Mitrovics a népszerűsége vonatkozólag röviden annyi megjegyzést tesz, hogy sokan félreértették ezt a pedagógiai szabályt: igyekezzél minél közelebb férközni hallgatóid lelkéhez; tehát leereszkedvén azokhoz, beszélj velük saját nyelvükön, saját észjárásuk szerint. Sokan úgy vélték elegendő tenni ennek a szabálynak, hogy beszéltek azokhoz köznapiasan, mint szoktuk mondani: a konyhai életnek nyelvtani hibáival, fülsértő és megbotránkoztató esetlenségeivel. Mitrovics szerint is a prédikátornak csak azért kell hallgatói gondolatköréhez, kifejezési módorához leszállnia és bizonyos mértékig alkalmazkodnia, hogy őket aztán annál inkább felemelje magához.²

Warneck G. professzor úgy találja, hogy a realis, mély gondolatok még a falusi egyszerű hallgatók figyelmét is lekötik, ha csak általánosan érthető alakban nyernek kifejezést. *De a gondolat-üres prédikációk soha és seholsem popularisak.* Az igazi népszónokok mind gondolat-gazdagok; beszédeik realis tartalmát a közönséges ember józan gondolkodásához mért egyszerű alakban

¹ Zsarnai i. m. 156—158. old.

² Mitrovics i. m. 275—276. old.

és nyelven fejezik ki. És van — hála Istennek — ma is elég olyan szónok, kiknek beszédei tartalmasoknak mondhatók, csak-hogy *beszédjük modora* paralysálja azok esetleges jó hatását.

Adná Isten, mondja Warneck, hogy a nyelv egyszerűségére s a gondolatok általánosan *világos kifejezésére* ép annyi gond fordítottatnék, mint a választékos kifejezésekre, ragyogó irányra s művészi körmondatszerkezetre! Ha kevésbé hangzik is klasszikusan, mégis nyíltan kimondja, hogy minél szebben esztergályozottak a prédikációk, reá azt a benyomást teszik, hogy azok a hallgatókat nem ragadják meg vagy legfennebb megmossák őket anélkül, hogy őket megnedvesítsék.

Ő is a biblia nyelvét ajánlja mint olyant, melyen a szentélyben beszélnünk kell, egyszerűen, természetesen és jellegzetesen s oly mondatfűzéssel, hogy azt a legegyszerűbb hallgatónk is képes legyen figyelemmel kísérni. Amire nekünk még mindig szükségünk van, az nem a még ékeesebb művészi alak, hanem az *egyszerűség, a közveltség*, olyan dolgok, amelyek nehezebben érthetők el, mint minden művésziesen faragott beszéd-cicoma.¹

Ravasz László professzor az igehirdetést a prófétasággal hozza kapcsolatba, mint amely azt jelenti, hogy az igehirdető *világosan* és úgy szóljon, *hogy megértse*. A próféták tragikumuk nem az volt, hogy nem értették meg az emberek, hanem az, hogy nem akarták megérteni. Amit a próféták mondtak koruknak, az egyszerű, világos, de kemény beszéd volt, amit nagyon is megértettek s azért omlott annyi prófétavér. Új gondolatot pedig úgy elmondani, hogy azt mindenki megértse, csak az tud, aki nagyon világosan látja azt is, amit mond s azt is, akinek mondja.

A *népszerűségre* vonatkozólag az a véleménye, hogy a legmélyebb életigazságokat lehet a legegyszerűbben elmondani, amint azt a Jézus beszédei bizonyítják. Az igehirdető lefordítja a teológia nyelvét a vallás nyelvére, tehát mindkettőt birnia kell. A hallgatóság felfogó képessége iránt ne legyünk tulságosan kicsiny véleménnyel, mert — szerinte — sokkal mélyebb és sokkal magasabb dolgokat ért meg a mi népünk, mint azt papjaink gondolják, csak legyen, aki elmondja nekik. Legyen tehát *népszerű a*

¹ Warneck i. m. 29. old.

beszéd, azaz olyan, hogy a hallgatóság megértse. Ezért a szónoknak kötelessége tanulmányoznia a nép lelki életét, ellesni kifejezéseit, képeit, kategoriáit, hogy tudja: a szent és eszményi dolgok kifejezésére, milyen szavakat használ és mekkora távolságot bír el abstractioban és synthesisben.

A biblia nyelvét értelmesség és világosság szempontjából tanulmányoznunk kell, sőt minél többet használnunk. Becsüljük meg azokból azokat az évezredek képeket, melyek az elvont igazságokat mintegy az örökkévalóságok számára fejezik ki; azokat a régies fordulatokat és kifejezéseket, melyeket a százados megszokás használatba vett és hagyott, kár volna kihagyni és erőltetni modern kifejezésekkel helyettesíteni; ellenben az elavult, értelmetlen vagy helytelen kifejezéseket, nem kell *tabu* alatt őrizni.¹

Vigyázni kell az ígéhirdetőnek arra, hogy a *tulságosan keresett népszerűség* örve alatt, ne hogy két túlzásba essék: egyik a *provinciálizmus vagy vidékiesség*, mely egyes vidékeknek deformálódott tájszólásai (eszmég v. esmét = ismét, éfiu = ifjú), a másik a *köznapiasság v. porriasság*, mely kathedrára nem illő nyelvezetet és kifejezéseket visz fel oda és használ (tudjuk mitől döglök a légy stb.). A szónok az irodalmi nyelvben legyen otthonos.

Ravasz L. a népszerűség kellékeiről, a világosság- és érthetőségről szólva, azt is kifejti, hogy erre azért van nagy szükség, mert míg egy értekezést vagy más cikket az ember többször is elolvashat, amíg megérti, addig az élőszónál vagy szónoklatnál erre nincs idő. Ha valaki nem értett meg valamit, ott lyuk marad, amit soha többé befoldani nem lehet.

Megengedi ő is, hogy vannak egyes szónokok, kik a homályosságot szeretik, azt tartván okosnak, amit nem lehet megérteni és nincs kedvükre, ha valaki világosan beszél. Például hozza fel, hogy Mikszáthnak visszaadta a szakácsnéja legújabb regényét, mondván: »ne csúfolódjék a nagyságos úr, ilyet én is tudok írni«.²

Azok számára, kik az egyszerűséget értékelik, jónak látom leírni az alábbi történetet, mert ez jellegzetesen kidomborítja a *népszerűség fogalmát*:

¹ Ravasz L. Ígéhird. elm. 262., 455. old.

² Ravasz L. Ígéhird. elm. 454. old.

Mátyási Józsefet, a mult század elején igen kedvelt víg poétát, egyszer vendégül hívta magához Erdős Mihály, a Solt mellett levő, rébéri puszta árendása.

A gazdaságban a legfőbb intéző hatalom, János, a számadó gulyás volt. Mátyási megfigyelte a gulyás egész életmódját reggeltől estig, derűben, borúban, esőben, főzgetegben s amit látott leírta így:

Megérem én a magam sorsával,
Nem cserélek semmi palotával.
Úgy ellakom fordított kásával,
Mint a görög husz-harminc tájával.

Ha látom, hogy fergeteg közelit
Begyűröm a süvegem tetejét;
Csak úgy nézem az időt alóla,
Még a jég is visszapattan róla.

Mikor Mátyási készen volt a maga versével, odamegy a számadó gulyáshoz:

János! hallgassa meg kend, amit felolvasok, aztán halljam, mit mond hozzá?

Amint Mátyási felolvassa, János egy darabig hallgatja s egyszerre felkiált:

Enyje, Nemzetes Uram, ez olyan, mintha én csináltam volna!

Kedvesen hallom ezt János kendtől — mond Mátyási — s minthogy én mindezt kendtől tanultam, fogadja tőlem e verseket emlékül.

A Nemzetes Uram meg fogadja emlékül azt a fias lehenet.

A gulyás tudott furulyázni is s a versre ő maga csinálta a ma is énekelt nótát.¹

Úgy van és úgy lesz népszerűsége a mi prédikációinknak is, ha a való életből olyan gondolatokat hozunk felszínre, ami a nép lelkében már él, ami az ő sajátja, úgy, hogy mikor megemlítjük, ő már ismerjen rá s az érdeklődés következtében kövessen szívesen minket további fejtegetéseinkben.

¹ Toth Béla. Magyar Anekdotalics. IV. kt. 143. old.

Erre nézve igen jó segítségül szolgálnak a hasonlatok és életből vett példák (példázatok).

Ezeket mindenik homiletikai író ajánlja és érdekes mégis, hogy aránylag milyen kevés alkalmazása van a protestáns gyakorlati egyh. beszédirodalmunkban. Ez vagy azt mutatja, hogy kevés gondot fordítunk a népszerű beszédek írására, annál többet a szépen stilizált és kicirkalmazott műremekekre, vagy azt, hogy nincs elég készségünk arra, hogy népszerűen írjunk s ami még nagyobb baj, nem is igyekezünk ennek megszerzésére, legalább is semmi jel erre nem mutat.

Miért szükséges és miért jó a hasonlatok, elbeszélések és rövid illusztráló történetek használata.

Köztudomású, hogy népünk milyen szívesen, milyen szeretettel időzik a mese és költészet világában. erre vezethető vissza az a tény, a mit több kiváló homiletikai író is megjegyzett és a figyelmes igehírdető is tapasztalhatott, hogy általános figyelem ébred a hallgatóságban, mielőtt egy történetet kezdünk elmondani, még szűnyadozni kezdő hallgatóknak is felpattan a szeme s kezdi figyelni. Ha az egész beszédből egyéb nem is, de a kis történet által kifejezett igazság nyomot hagy a lelkekben.

Önként értődik, hogy ezek a történetek, elbeszélések rövidnek, találóak és élethűek kell, hogy legyenek, mert a mondva csinált, erőltetett műdolgozat az egyszerű hallgatóság sem veszi be, az intelligencia pedig az ostya izz megérzi rajtuk.

Az unitárius egyházi — beszédirodalmunkban nagy hiány és szegénység van népszerű beszédekben. Nem azt teszi ez, hogy ne volnának irodalmi mértéket megütő prédikációink, van elég szép számban, de aránylag kevés van a népszerűség kívánalmainak megfelelő. Pedig útmutatásban, példaadásban nem volt hiány!

Péterfi Sándor termékeny egyh. beszédírónk hátrahagyott egyh. beszédei nagyobb részét nem tartom népszerűeknek, mert igen elvontan elmélkedik, de azért vannak beszédei között e tekintetben is sikerültek.¹

¹ Péterfi Sándor. Köznép előtt tartott egyh. beszédek. 3-ik füz. »Az Ur keresésire indító okok. (29. old.) »Az én világom« (61. old.) — V.-ik füz. A világosság fiainak kell eszesebbeknek lenni (1. old.) Miért jobb Isten házában egy nap, mint ezer másutt. (71. old.)

Azonban nemcsak egyháztársadalmunkban, hanem országosan elismert tény, hogy két utóbbi püspökünk: Kriza János és Ferencz József mesterei voltak a hasonlatoknak, az érthető, világos és ez alapon a népszerű igehirdetésnek.

Igaz, hogy Krizának kevés egyház beszéde maradt s ez a kevés is a nyilvánosság előtt értékelve, ismertetve nincs, de ez ami hibánk, kik az egyházi mezőnkben elrejtett kincseket elásva hagytuk s kevés gondot fordítottunk e kincsek előhozására. Szóval homiletikai téren a beszédírásnál egyebet nem igen tettünk. Ez ejárást azzal ha meg lehet magyarázni és esetleg kimenti, a mit Csifó Salamon theol. tanár értekezésében¹ sajnálattal említ meg, hogy ami theológiánkon a gyakorlati tanszék fontosságát nem sikerült annyira elismertetni, hogy annak betölthetésére egyhamar remény lehessen.

Pedig a mennyit a magyar homiletikai irodalom, mint szak-tárgy fejlődött, az mind a gyakorlati tanszék professzorainak köszönhető. Ha talán nálunk ez hiányzott, illetve tárgyait felosztással tanították és tanítják, akkor érthető e téren való hátramaradásunk és hiányosságunk.

Kriza beszédeiben — melyek közül most csak a zsinatok alkalmával elmondottakkal foglalkozom — vizsgálva a népszerű irányt, kifejezései, hasonlatai egyaránt mutatják a törzsgyökeres székely ész — és nyelvjárású világos író. Csak egy pár jellemző szemelvényt mutatok be e helyen, mert az egésznek s egész unitárius egyházi beszédírodalmunknak homiletikai szempontból való ismertetése, külön tanulmány tárgya, mely feldolgozóra vár.

Püspökké választásakor, 1861-ben a tordai zsinaton, megköszönve a bizalmat, e hasonlatot mondta: »Meg vagyok lepve, el vagyok boritva a közbizalomnak ezen megható nyilatkozványa által, sőt mintegy leverve — hasonlóan egy gyenge plántához, melyet hirtelen jött záporosó egész a földig lehajtott — s csak azon magasbecsű bizalom árja, mely lelkemet elborítja; leveré, képes azt ismét fölemelni, mint a zápor a plántát új erővel gaz-

¹ Unitár. Kollegiumi Értesítő. 1916—17. évről. Csifó Salamon: »A szociális beszédéről. (11. old.)

dagitva ismét felegyenesíti, hogy nőjje ki magát rendeltetéséhez, céljához illő magasságra.»

1865-ben, a hazát és egyházat eladdig ért szomorú megpróbáltatások és sanyargató állapotok után, a szentgericei zsinaton így fejezte ki örömét: »Engedjétek meg nekem szeretett hitrokonaim, hogy jelen alkalommal, midőn ismét *egy régi zamat* gyűlést tarthatunk s őseredeti gyakorlatunkhoz képest egyházi államunk frigyládáját úgyszólva magunkhoz véve, itt a kegyes és bátor székely nép, ami hitfelekezetünk zömét főerejét képező nép kebelében állítottuk fel; engedjétek meg, hogy a régi jó idők édes-bús emlékeinek érzelmét nem valék képes lelkemben elfojtani, annál kevésbbé, minthogy a jelen napokban a jobbrafordulás reménye is, inkább mint valaha, ismét kecsegtető fénysugarakkal hízelgi be magát a hazafias meleg keblekbe.»

Ugyanazon zsinaton, az új papok felszentelése alkalmával, a következő hasonlattal fejezi ki a papi hivatal jelentőségét: »Mint *harcosok*, kik fővezérünk az Ur Krisztus lobogója alatt már egy kis idő óta csatároztok ama nemes harcban, melynek megharcolására ez úttal Isten hírével, s anyaszentegyházunk tekintélyével ki fogtok bocsáttatni; mint *aratók*, kik élesre fent sarlókat az aratás urának gabonájában több kevesebb idő óta a még reggeli vitor napszámos üdeségével forgatjátok; mint *pásztorok*, kik hű gonddal s ha szükség éltetek feláldozásával kell, hogy legeltessétek s megvédjétek a gondjaitokra bízott nyájat s szerető ölben hordozzátok a gyenge bárányokat; mint *halászok*, kik értitek a lelki háló okos és szelid kezelését, melyel, mint hajdan Péter apostol embereket fogjatok az Isten országába, a kik aztán ott nem foglyokká, hanem szabadokká legyenek átalakítva; mint *sáfárok*, *örök*, orvosok s még hány különböző névvel jelölve a hivatal nagyszerű jelentőségéhez képest, egyszóval, mint munkások állotok itt... stb.

Ferencz Józsefnek, mint egyházi szónoknak, hasonlatai már közelfekvőbbek az általa írt »Egyházszertartási dolgozatok« c. munkában. Ezért ezekből nem is közlök szemelvényeket, hanem két olyan beszédéből, melyek nem forognak nyilvánosság előtt, melyeket még Ferencz Józsi kolozsvári unitárius pap és tanár mondott.

Az egyik »A tevés és tűrés« c. egyh. beszédéből, melyben a tevés és tűrés közti különbséget, illetve egymáshoz tartozandóságot a következő hasonlattal teszi világossá:

»A vas feldolgozásánál különösen két eszközre van szükségünk, egy ülőre és egy kalapácsra; az első mondhatni szenvedő állapotban van, mert azt ütik, a második cselekvőleg munkál, mert azzal ütnek; de az ütés súlya elhordozására éppen annyi erő szükséges, mint magára az ütés adására, következésképp a két eszköz jósaága vagy használhatósága azoknak egyenlő keménységétől függ, azaz: a két eszköznek egyenlő szilárdságu anyagból kell készülve lenni, hogy azok segítségével egy darab vashoz, most egy szeget, majd egy ekevasat, vagy bármely más gazdasági szerszámot vagy díszítési cikket előállítsunk. Az ülő és kalapács tehát ugyanazon egy cél elérésére szolgálnak s így egyik a másiknak alárendeltje; a kettő közti különbség egyedül a szenvedő és cselekvő alakbani megjelenéstől függ, de ezek egymást kölcsönösen segítik vagy éppen kiegészítik s legkevésbé sem mondanak ellent.

Igy kell, hogy egymást segítse, sőt kiegészítse ama két nagy kötelesség: a tevés és tűrés vagy a munkálkodás és szenvedés; mert, hogy a fennebbi egyszerű, mondhatnám együgyű hasonlat mellett megmaradjunk, azon ember, ki tenni tud, de tűrni nem, úgy van munkájával, mint aki vaskalapáccsal faülnön kulcsot vagy valami egyebet akarna készíteni: azon ember ki tűrni tud, de tenni nem, csak annyiban különböznék az előbbtől, hogy ami ott vas volt fává- és ami ott fa volt vassá változtatná, tehát fakalapáccsal igyekeznék végrehajtani azt a munkát egy vasülnön; az olyan ember végre, ki sem tenni, sem tűrni nem tud, azt hiszem nincs miért mondjam, hogy semmit sem tud; következésképp csak az, a kinek jelleme egyenlően erős a tevésben és tűrésben, a munkálkodásban és szenvedésben, csak ilyen ember készíthet magának oly szellemi kulcsokat, a melyekkel az élet titkos zárait megnyithatja, vagy azokat, melyekre nincs szüksége, maga után bezárhatja.«

A második beszéd *Isten országáról* szól, melyben a keresztény anyaszentegyház felépítésének módja az alábbi hasonlatban van kifejezve:

»A keresztény társaság — mit közönségesen anyaszentegyháznak nevezünk — egy jól rendezett kerthez hasonló: növényei az emberiség; külön fajok és csoportok a népek és hitfelekezetek; vize, éltető levegője, törvénye az evangélium; kertésze a Jézus, munkásai, őrei a papság és világi előljárók. Már ha e társaság mezején a tévelygések és hamis tanok tövise, burjána a virágokat, a keresztény tudomány ép magvait és nemes csiráit, józan elveit és tiszta erkölcsi tanait elnyomással fenyegeti: mi természetesebb, mint hogy a munkások szorgosan gyomláláshoz fogjanak? Ha a fáktól — mik az egyház tagjai — az előítélet, babona, fonák bölcsesség, mint a moha, elszívja az éltető nedvet, ha a gyökereken azaz a szívekben és a megcserépesedett héjak alatt azaz a külső cselekedetekben, nyilvános életökben főregcsoport tanyázik, meg kell azoktól tisztítani helyesebb nézetek, jobb meggyőződés, az emberi cselekedet nemesebb rugói, az erkölcsi törvényeknek szívökben való felészetése által.«

Arra a felfogásra vonatkozólag, mintha Istenországának felépülését a sok vallásuság lehetetlenné tenné, a következő hasonlattal felel: »Mint a különböző növénycsoportoknak az édes anyaföld a tápláló nedvet, a nép és légkör az éltető aethert adván szépen virágoznak egymás mellett: így a különböző vallásos társulatok és felekezetek is Jézus evangéliumából vévén táplálékukat és saját hitök által ápoltatván, a legszebb testvériességben élhetnek egymással.¹

Lássuk meg más egyházak jelesebbjeinek e téren való munkáiból néhány alkalmas szemelvényt.

Pázmány Péter kiváló mestere volt a prédikációiban a szemléltető hasonlatoknak s bizonyára XVI. és XVII. század dogmatikus prédikációi között — mely a hitviták idejében uralta a templomi szószékeket — jól eshetett a hallgatóságnak egy-egy akkor újdonság számba menő, életből vett hasonlat, mely érthetőleg megvilágította a vallásos gondolatot.

Miért várja az Isten, hogy a gonoszságba merült bűnösök *íókélletes* szentekké változzanak? a következő hasonlattal magya-

¹ Egyh. imák és beszédek az 1861. évi tordai zsinaton Ferencz J. Istenországai. 22. 23. old.

rázta: »A tudatlan új gazda, ha oly földet lát, melyben gazok és vadfüvek buján nőnek, semmire böcsüli; szántani nem akarja, mivel haszonra valót nem lát benne: de a régi tudós major, a rossz füvek temérdekségéből, eszébe veszi a föld zsirosságát; azért örömet feltöri és beveti jó maggal, hogysem a tiszta kopár mezőt. Az emberek dolga is így vagyon: vagy ritkán, vagy sohasem találta oly nagy ember, ki minden órában eszén légyen és fogvatkozások bolondságait ne elegyítse cselekedeteiben; mint a fő gyümölcsök, úgy a nagy emberek üdövel érnek. Nem is volt egy nagy elme, melyben valami vadság és vétek nem találtatott volna. A mely gyümölcs kemény és keserű mikor leszedik: megéri azután; de a mely fán meglágyul a gyümölcs és mihent szakasztjuk, ottan megehetjük: nem érik, hanem rothad.

Ami tudatlanságunk igen hasonló ama goromba gazdához, ki, midőn látta volna, hogy a szomszéd szőlejről az ártalmas vesszőket, gyümölcsfairól a száradott vagy gyökérterhelő ágakat levagdalta, ő semmit nem gondolkodván a téli üdőben meghervadt vesszők és ágak jövő gyümölcséről, mindenestül kivagdalta a szőlőtöveket és olajfákat. Nem így bánik a felséges Isten az emberekkel: nem nézi azt, miben vagyon most; hanem arra néz, mi leszen belőle: és a pokol derével meghervasztott ágakat le nem vagdalja, hanem a kikelet újulását és nyári gyümölcsét elvárja.¹

Mi az oka, hogy a kiket Isten szeret, azokat külső fogvatkozásokkal sanyargatja? E kérdésre e szemleltető hasonlattal felelt: »Minden botnak a végén a feje: minden dolgot a vége dicsér vagy kárhoztat. Vettétek-e valaha eszetekbe, minémű különbség vagyon a szelíd tyúkocská és a ragadozó solyom között? A solyom szép és tekintetes madár, minden részeiben, minden magviseleéseiben; oly fönn röpül, hogy szemünk gyakorta elveszti, mikor látásunk célja kívül fellövellik; böcsüllik ötlet a fejedelmi emberek, szép friss hussal táplálják; tiszta házban tartják; szorgalmasan őrizik, fürösztik, tisztogatják, karon hordozzák: de azért szemei kápával fődve, lábai kötve és lábszíjjakkal nyűgözve vannak. A tyukra kevés gondviselés vagyon; sáros udvaron őrizetlen

¹ Bellagh i m. 79. 80. old.

sétál; szeméten és ganéjon lábaival kápirtyál; orrával vakarcsál és úgy keres valami rothadt szemet, mellyel tölti gyomrát; ha valami kis morzsalékot és asztalhulladékot kaphat, örül, karal mint nagy nyereségen: de azért lábai és szemei szabadosok. Mihelyt meghal a solyom, kivetik szemétre vagy ganéjra hajtják, ott megférgeedik, megbűzhődik, utálatossá változik: a tyukot pedig kifogják a sáros udvarról; fűszerszámokkal izessé teszik; ezüst tálakon, urak és fejedelmek asztalára viszik.

Mikor szent Dávid a jók és gonoszok végét és utolsó állapotját tekintette, hasonló különbözést talált azokban. A gonoszak, mint ama kevély predával élő solymok, tarka-barkák öltözetekben; fenn röpködnek kevélységeikben; gazdag palotákban, gyenge eledellel hiznak; szolgák kezén hordoztatnak: de azért lelki szemeken kápa vagyon és ezer bűnök kötelével nyugóztatnak. Mikor eljő végek: testek koporsóban, de lelkek ama jóllakó gazdaggal, pokolban, a világnak rútabb és kinosabb szemetében temetetik. Az igazak pedig rusnya és apró hajlékokcskákban nyomorognak; sok fáradtság után sovány eledellel engesztelik ugató gyomrok rágását: de szemek nyitva, hogy Istent és a mennyei jókat szemlélhessék: lábok szabados, hogy Isten után járassanak: és mikor eljő végek, akkor kezdetik dücsőségek, melynek soha nincs vége.

Ennek világos példáját ami édes Üdvöztőnk Lázárban és a jóllakó gazdagban ismertette.¹

Azonban nem mindenütt ilyen pallérozottak a Pázmány hasonlatai és leírásai, mert sokszor olyan tövén és kiméletlenül fogja a való dolgokat, hogy az, ma már népszerű beszédben sem vihető fel a szószékre s talán korábban is csak egy Pázmány engedhette meg magának.*

¹ Bellagh: Pázm. vál. munk. 84—85. old.

* Jegyz. Mint a tejet kifejik és megoltják: azonképen mondja a szent írás, hogy vérből és oltómagból származik testünk: tíz hónapig egy setét, bűdös rejtékbe, egy ganéjos rút tömlőbe rekesztetünk; melybe nem juthat semmi világosság sugára, semmi vigasztalás szózatja, semmi kedves ételek, italok vidámitása: hanem a mit köldökén magához szívhat anyja véreből, azon sindik és nevelkedik a gyermek. Ilyen tiszta fényes palotában fogantatnak a hatalmas királyok, mikor első pompával világra jönnek. (Mely üdvösséges a magunk esmerése c. egyh. beszédből.)

A Prohászka problema is alapjában a népszerűségeen sarkallik. Ugyanis mint beszédeiből és pásztorleveleiből kivethető, alapos mély tudása mellett, annak tulajdonítható kiválósága és nevezetessége, hogy elvont dolgokat, eszméket is frappáns, világos szemléltetéssel állítja hallgatósága elé. Bármily elvont eszméről beszél, mint tűzkő az acélütésre szikrát hány, ő is azonnal kész a megvilágosító hasonlattal. Egy bírálója, ki tudomásom szerint az atheizmushoz közelebb áll, mint a theizmushoz, azt írta róla a budapesti egyetemi templomban tartott egyik konferenciája után, hogy nem hiszi, hogy a jelenlevők egy tizedrésze is azon röptében, első hallásra megemésztette volna szellemileg azt a tömördek képet, hasonlatot, példát, idézetet, a mit ez a fehéringes pap a szószék pereméről, mint valami láthatatlan bőségszaruból szórt feléjük, de elbájolta őket. Legfőbb varázsa a közvetlen életmelegség. Gondolatai olyanok, mint a friss zsemlye, melyen még rajta van a kályha melege.¹

Leírok egy pár példát az ő közvetlensége jellemzésére »Világosság a sötétségben« c. kötetből.

»A világias Istennel nem érintkező ember lelki világa olyan, mint a nedves, rosszul szellőztetett poshadt lakások levegője; míg ellenben a vallásos, Istennel érintkező ember lelki világa, olyan mint a hegyek, fenyvesek légköre; romlás, rothadás nem érzik rajta.« (134. old.)

A hit dolgaiban a tudás, az ismeret nem elég« így világítja meg: »Tudni nem elég; érezni, élni, megtapasztalni kell mindazt, amit az ember hisz. Tudhatja valaki könyvnélkül az egész kátét s az egész bibliát; de mi haszna a tudásnak, ha nem él belőle. Mi haszna a betegnek tudni, hogy mi az egészség, ha ez nála csak ismeret, csak emlékezet s ha valóságban betegség gyötri. Mi haszna az éhesnek látni a terített asztalt, ha ahhoz hozzá nem ülhet, a tudástól ugyan jól nem lakik. Mi haszna a törvényszék foglyának kinézni a tömlőc ablakából s látni a sürgő-forgó népet; ezek szabadok, ő meg fogoly; ő csak tudja, hogy mi a szabadság, de nem élvezi azt.

¹ Hírlapi közlemény. 1918. III. 17.

Szakasztott úgy áll a dolog a hitben is. Mit használ tudni, hogy mi az Isten, kicsoda a Krisztus, mi az örökélet, ha nincsenek meg szívünkben, ha meg nem tapasztaljuk a valóságban e hatalmakat. Ez az a terméketlen tudás, melynek nincs gyümölcse. (158. old.)

Istennek és erejének bennünk való működését, munkáját így szemlélteti:

... ez az erő az Isten. Ő van bennem; de nem úgy van bennem, mint lakó a házban, vagy a búza a zsákban, hanem úgy van bennem, mint a hogy élet van bennem, mint a hogy a látás van a szemben s a zene fülben; úgy van bennem, mint aki adja magát tehetségeimben, erőmben, célomban, törvényeimben s úgy van bennem, mint aki jóságból, mértékből, ritmusból, szépségből egyre többet akar belém fektetni; többet magából belém átömleszteni. Mikor tehát én valamit belátok, a mit tennem kell s kötelezve érzem magamat arra, akkor abban az én belátásomban Isten gondolatai fakadnak, érzéseimben az ő indításai lüktetnek, lekiismeretem eligazodásában az ő törvénye, mértéke, aránya bontakozik ki s egész lélkemen az isteni életnek friss, eleven hullámai gördülnek végig. (203—204. old.)

A világosságnak az életre, lélekre szükséges éltető erejét jellemzi az alábbiakban:

Képzeljük csak el, igazi élet lehet-e az, melynek nincs neki való világossága? Igazi élő hajtása van-e a fűnek a szénaboglya alatt? Igazi élő hajtása van-e a burgonyának a veremben? De-hogy is van; bizony színtelen, gyöngé élet az s inkább rothadásnak, mint virágzásnak indul. Igazi életük volt-e azoknak a középkori raboknak, kiket sötét tornyok fenekére dobtak, kenyéren és vizen tartottak, dohos szalmára fektettek, de kik napsugárt sohasem láttak? Bizony nem élet az, hanem haldoklás, enyészet! S nem élet azért, mert nincs világossága a szemnek, nincs meg az élet első vigasza, a napsugár. De valamint a pázsitnak, vetésnek, állatnak, embernek napsugár és világosság kell, hogy szép erőteljes életük, egységük legyen, úgy kell világosság a *léleknek* is... ez a világosság a Krisztus. (250—60. old.)

Az evangélikus egyházi beszéd-irodalomban, a népszerűség képviselőjéül, Győri Vilmos egyh. beszédeit ismerem. Ezek költői

lélek alkotásai, mondatai, irálya szép világos, gördülékeny. Azt a típust látom beszédeiben képviselve, mely népszerűen van írva, úgy, hogy azért az intelligencia is élvezettel s okulással hallgathatja; mert igaz ma is és itt is az az axioma, hogy aki nép nem művelt elemét nem képes lebilincselni, csalogdik, ha azt hiszi, hogy annál nagyobb vonzó erőt gyakorol a műveltekre.

Egy pár idézet beszédeiből meggyőző ez állításról.

Hogy az isteni védelem késedelmes, ez kezeskedik Isten igazi jóságáról:

»Ha kerted van, melyben gyümölcsfákat tenyésztesz, s ha tíz vagy husz fa gazdag gyümölcsöt terem már is, ellenben kettő-három elmaradt a többtől, bár sűrű lombokat hajt, de egyetlen gyümölcsöt sem hoz — mondd sz. testv. az Urban — kívágyod-e a nem termő fákat mindjárt az első évben? Nem! Vársz velük, sajnálsz őket és azzal nyugtatod meg magadat, talán a jövő évben!? S nemde e türelmes gondolkodás, jóságodról tesz tanúságot és ha a terméketlen fákat is így szeretettel ápolod, már ez maga kész tanúság arra, hogy a gyümölcsözőket még jobban szereted. S ha temagad ember létedre így gondolkodsz s így cselekszel a fával, mely má van és holnap kemencébe vettetik: hogyne gondolkoznék éppen ilyen szeretetteljesen a szeretet Istene az ő gyermekeiről, az emberekről, kiknek halhatatlan lelket adott. Lásd ő is sajnálja a megtévelyedettek azonnal kárhozatra juttatni, hiszen nagyobb öröme van egy megtérő bűnösön, hogysem kilencvenkilenc igazakon; ő is időt akar engedni, hátha megtérnek, hátha megjavulnak.« (I. kt. 128—129. old.)

Az emberi szív a világ sérelmeitől ment nem maradhat:

A világ olyan, mint az a mező, melynek virága is van, de még több rajta a tépő tövis. S a kinek sorsa e mezőn áthaladni, a tövisektől folyton ment nem maradhat. A mit te szenvedsz, más is szenved, sőt másnak sebe tán még égetőbb. Vagy azt kívánnád, hogy a közös törvény alól csupán te magad légy kivéve. Oh lásd, testvérem, hogy ha a kalászos mező felett a szélvész átsuhan, minden kalász megérzi s meghajol és nincsen kivétel, melyet migkimélné. Nincsen kebel, mely megbántást nem érzett és nincsen oly szív, mely soha nem vérzett. (II. kt. 77—78. old.)

Az igazi isteni szolgálatban csupán a kíváncsiságból való hallgatás nem vezet eredményre:

»Ha nem a szó, melyet hallasz, hanem a szónok, aki a szót kiejti, ha csak ez vonz tégedet, úgy a te isteni szolgálato aligha tökéletes. Mert a kíváncsiságot hamar ki lehet elégíteni s így lehetőleg üresen jöttél és üresen fogsz eltávozni. A méhecske nem azért száll virágról virágra, hogy a különböző színekben, illatokban gyönyörködjék, hanem a meddig csak lehetséges, oly mélyen bele is hat mindenikbe, hogy a különféle virágokból az egyaránt édes mézet magával vihesse. (II. kt. 149. old.)

A református egyházban Ravasz László theol. tanár és Sz. Kiss Károly beszédei képviselik a szemléltető népszerűséget; de míg Ravasz L. beszédeiben az irány és nyelvezet plasztikusan tömör, a képek és hasonlatok művésziek, addig Sz. Kiss Károly irálya népies, kifejezései a nép szájáról ellesett törzsgyökeres szólásmódok, hasonlatai a népeletből vett történetek; ez teszi beszédjeit könnyen érthetővé, és gördülékennyé.

Rokon elődjéről* Kiss Ádámról az írta Ravasz László: A racionalizmus a múlt század első felében különböző módosulást szenvedett, ha mély érzésű tudós kezekbe kerül, oly nemes gyümölcsöket terem, mint Kolmár József, még inkább Kiss Ádám prédikációi. Elsőrangú igehirdetői talentum. Népiesen, szabatosan, pontosan beszél; minden témája speciális, alkalmazása gyakorlati, positiv és igen találó... Kevés pap akadt olyan tiszta theologia pillantású, mint Kolmar s még kevesebb az olyan gyakorlati vallásosság iránt érzékkel bíró, gondolatokban gazdag igehirdető, mint Kiss Ádám.¹

Az elődnek e tekintetben méltó utóda Kiss Károly, I—VI. kt. »Bibliai Képek« c. beszédgyűjteménye termékeny írói talentumát és azt bizonyítja, hogy napjainkban a népszerűségi iránynak mestere.

Bemutatok egy pár szemelvényt Ravasz László egyh. beszédeiből:

* A rokonsági kapcsolatot a kéznél levő adatok alapján megállapítani nem tudtam.

¹ Ravasz L. Igéird. elm. 230—231. old.

»Nagy Konstantin álmában égő keresztet látott, melyre ez a szó vala írva: e jelben győzesz. A jóslat bevált: e jel meggyőzte a világot. De a szíveket? Ah a szívek meggyőzése még hátra van. A te szívedet csak a te kereszted fogja meggyőzni.

Ez a kereszt nem külső jel, hanem belső titkos ereje a szívnek. A katolicizmus nem győzi felrakni a keresztet templomra, egyetemre, iskolákra, házakra, papokra, asszonyok nyakára s e sok kereszttel sem tudott megszentelni semmit. A protestáns ember egyetlen kereszttel is szentté tudja tenni az egész világot: azzal, amely a szív mélyén ragyog, hiszen az az egy kereszt azt jelenti: benne a Jézus él. Vannak sajátságos tinták, amelynek írása nem látszik fehér papíron; ám ha tűzhöz tesszük az ilyen módon beírt lapot, a nagy forróságban ragyogni, tüzesedni kezd az eddig láthatatlan írás. Így legyen mindnyájunk szívébe egy titkos keresztjel beírva, melyet ne lásson a világ, de ha a szeretet melegénél, vagy a fájdalmak kohójában égni kezd a lelkünk, ragyogjon fel benne a fénylő, tüzes kereszt, lelkünk isteni bélyege, fiui méltóságunk rendjele, a keresztény alázatnak áldott szent jelvénye. (»Ez ama Jézus« c. kt. 61. old.)

»Ugyebár, ha bűnről beszélünk, azt mondjuk az elkövetőről: megfélekedett. Minden bűn úgy támad, hogy az ember megfélekedezik valamiről. Gyermekkorunkban szülőink parancsáról, érett korunkban erkölcsi méltóságunkról feledkezünk meg s követünk el bűnt. Ismeritek azt a megrázó költeményt, amely szerint a nyomorgó családapa egy iszonyú éjszakán öngyilkosságra szánja el magát, mert nem tudja elviselni a holnappal beköszöntő inséget, gyermekeinek éhenhalását. Már kész az elhatározás és a fegyver is kezében van, csak éppen pár sort akar írni feleségének. Papírlapot keres és szeme kis fia irkájára esik, melyre lefekvés előtt kerek betűkkel másolta le esti imáját: »En Istenem, reménységem, jó apámat tartsd meg nekem«. És a sötét szándéku apa kezéből kihullott a fegyver: zokogott és imádkozott. Látjátok afiai mindnyájunk lelkében van egy ilyen kis imádság, amely megőrizne minket minden bűntől, ha kellő időben eszünkbe jutna. Nincs emberi szív, melyben meg ne lenne a jónak tanácsa, a rossznak megítélése. Nincs közöttünk egy sem, aki nem tudná, mit kell tennie, ha szegényt, ha szenvedőt, ha sirót lát. Nem is-

merek embert, akinek lelkében ne volna ezer és ezer jó tanács arra, hogy életét nemesebben, igazabban élje és megszentelje még magányosságának csendes óráit is. Hiszen éppen azért van bűn, azért érezzük annak súlyát, mert tudjuk, hogy mit kellett volna csinálni, csak megfélekedtünk róla és érezzük, hogy képesek is lettünk volna a jót megtenni. (»Ez ama Jézus« c. kt. 87. old.)

Sz. Kiss Károly beszédeiből az alábbi szemelvényeket közlöm:

Arra, hogy meggondolva kell a szót szájunkon kiereszteni, így figyelmezteti hallgatóit:

»Eljár a nyelve sok embernek, olyanokat szól, beszél: amiknek igaz értelmét maga sem sejtí, még kevésbé tudja, hogy *hová vágnak szavai*. Mint mikor a vásott gyermek eldobja a követ: verebet akart dobni — és ablakot zúzott, vagy fejét dobta be másnak. Ilyen sok embernek beszéde, melyet gondatlanul ereget ki száján. Nagyon jó volna azért kérdegetni önmagunktól nemcsak olvasás közben: érted-e amit olvassz; hanem beszéd és szólás előtt is: ugyan érted-e, meggondoltad-e, amit mondani akarsz?« (I. kt. 130. old.)

Isten mindent lát:

Mikor te is egyedül vagy, nem lát emberi szem: jusson eszedbe, hogy lát az Isten. Ő előtte a sötétség is olyan, mint a világosság. Aki a szemet teremtette, vajjon nem látna-e?

Egy sötét éjszakán egy gonosz apa lopni indult s magával vitte kis fiát is, hogy az bújjon be az ablakon. De a fiú félt.

Mit félsz! — rivalt rá a gonosz atya — látsz valakit?

Igen atyám — felelt a fiú reszketve — lát az Isten!

A gyermeki ártatlanság tanította meg a gonosz atyát arra, amit nem hitt, hogy lát az Isten sötétben is. (I. kt. 157. old.)

Pilátus eljárását, a nép előtti ingadozó magatartását így jellemzi:

... úgy viseli magát, hogy az nem a római császári kormányzónak, de *egy közönséges birónak is szegyenére válnék*. Meglepi őt a nép böszültsége. Szinte látszik orcáján, hogy zavarba van. Gondolkodik, töpreng, hogy mit cselekedjék Jézussal? Szeretné őt megmenteni, mert látja, hogy ártatlan; de óhajtana a zsidó népet is megnyugtatni. Szeretne olyan közvetítőt feltalálni, hogy a kecske is jól lakjék, a káposzta is megmaradjon, az igaz-

ságot s a zsidó nép vérszomját is kielégíthesse. Ingadozik, mint a széllengette nádszál, kapkod jobbra balra, mint a vizbefuló. Lelke, mint a törékeny sajka, hányódik a különböző gondolatok s érzelmeknek árján. Végre megkap egy mentő eszmét, itt a zsidó-husvét; ilyenkor szokás egy halálra ítélni megkegyelmezni... (II. kt. 54. old.)

Mit nem lehet érdemnek és jóságnak nevezni, így érteti meg:

Legtöbb ember azt hiszi, amit a farizeus, hogy t. i. ha céges bűnöktől tartózkodott, nem lopott, nem ragadozott és nem gyilkolt — az adót, a dézsmát igazán megadta: már ő igaz keresztény, érdemes és méltó Isten és emberek előtt. Holott az ily *nemlegesség* még az érdemességtől, a jóságtól véghetetlenül távol van — olyanformán, mintha például *egy lóról* azt mondanánk, hogy mivel ez a ló nem rug, nem harap: jó ló; vagy egy növényről, pld. a maszlagról, azt mondanók, hogy mivel ennek a virága nem rossz szagú, méltó, hogy cserépbe ültessük.

Igy az emberre nézve is, ha azt mondanám, hogy mivel ez, a mostoha gyermekét nem fojtogatja, nem korbácsolja, tehát méltó és érdemes anya. Felebarátomat, szomszédomat nem szidalmazom, javaiban, becsületében nem sértegetem, tehát jó barátja vagyok... Embertársamat nem taszítottam a vízbe, de ki sem húztam belőle — nyomorúságát nem okoztam, de nem is enyhítettem: tehát igaz felebarátja vagyok.

Oh az ilyen nemleges jósággal még emberek előtt sem lehetünk méltók és érdemesek az igaz keresztény nevezetre! Hát még Istennél! Az igaz keresztény Jézusra néz. Uram, mily messze állok tőled, attól az ösvénytől, melyen te jártál, attól a szeretettől, melyet te tanusítottál. Isten nemcsak azt kívánja tőlünk, hogy az ő törvényeit meg ne rontsuk — hisz annyit megtettek a farizeusok is — hanem, hogy cselekedjük az ő akaratát. (III. kt. 144—145. old.)

A mustármagról való hasonlat magyarázata közben így fejti ki, hogy *minden jó és rossz kicsinyből származik*:

Ismertem egy igen derék rendszerező gazdát, kinek udvara, háza, gazdasága, mindene oly példás rendben volt vezetve, hogy mindenki figyelmét megkapta.

Azoknak, akik tudakolták, hogy miképp tett szert erre az okos szép rendre, azt felelte, hogy egy sapka tanította a rendszeretetre. Édes apám egy este megígérte, hogy reggel magával visz kocsiján a vásárra. De reggel, mivel én rendetlen gyermek voltam s nem egy helyre vetkőztem, sok időt vesztegettem a sapkám keresgetésével s így apám nem várt meg, otthon hagyott. Végtelen rosszul esett ez nekem s könnyek közt fogadtam meg, hogy ezentúl mindenben rendszerető leszek. És megtartottam. Azóta rendben van mindenem. Minden a maga helyén és idejében.

Úgy-e milyen kis dologból lett a nagy?

Erkölcsei téren is így van... Volt egy ifjú, ki rossz társaságba sodródott, könnyelmű életű lett. Már szinte az örvény szélén állt. Egyszer, mikor éppen a cimborák közé a tivornya helyére iparkodott volna, egy siró kis leánykát látott.

Miért sírsz? kérde az ifjú. Édes apám nem akar hazajöni a korcsmából — felelte a kis leány.

Ez a kis jelenet eszméletre bírta az ifjút. Nem — így szolt magában — ezen az úton nem megyek tovább. Nem akarom, hogy én utánam is így sirjon valaki! És lett belőle tisztos, józanéletű férfiú, ki gyakran elmondta, hogy őt milyen kis dolog mentette meg a nagy veszedelemtől.

De a rossz is kicsinyből származik. Ki ne ismerné közületek azt a közmondást: »Gombostűn kezdik, akasztófán végzik?«

A nagy hóhegyek között lakók vagy utazók tudják legjobban bizonyítani, hogy kis kezdetből milyen nagy rossz, milyen nagy veszedelem származik.

Fönt, a hóborította hegytetőn megindul egy borsószemnyi hógömböcske. Második-harmadik fordulónál már ökölnyi nagyságú lesz. S mire leér a völgybe: egy iszonyatos tömeg, mely eltemeti a völgyben levő falut.

Minden rossz ilyen kicsinységből nő nagyra. Ha például valaki csak egyszer enged meg magának valami kis hazugságot, lassanként úgy rászokik, hogy issza a hazugságot, mint a vizet. Ha kötelességeiből valami kicsikét elmulasztasz ma: holnap már nagyobb mulasztasz. És végén minden kötelességedben hanyag és rendetlen leszel. (V. kt. 111—112. old.)

A népszerű egyházi beszédeknel igen célhozvezetőnek találok azt a módszert, mellyel a hallgatóság figyelmét, már a bevezetésben, egy-egy találó hasonlattal, elbeszéléssel leköti s kedélyét úgyszólván a tárgy iránti hangulatra serkenti.

Például Ravasz László »A megfeszített Krisztus« című beszédét így vezeti be:

»Van egy régi mese az igazságról. Valamelyik öreg bölcs elküldi három fiát, hogy keressék fel az igazságot és nézzék meg milyen. Hosszas távollét után hazaérnek a fiuk, hogy beszéljék el atyjuknak, mit láttak. — Az igazság olyan, mint a tenger — mondja a legidősebb fiú — nagy és mély. — Oh nem — folytatja a másik — az igazság égbeszökő hófehér hegycsúcs: csillogó és megközelíthetetlen. — Az igazság fényes, mint a csillag s az égről sugárzik alá — vág szavába a harmadik. Azonagy igazságot hárman háromféleképpen látták.

Igy vagyunk mindennel a világon. A nap egyaránt árasztja fényét szomorúakra és örvendezőkre s mégis: az egyik vígan nevet vissza a napsugárnak, míg a másik komor arccal nézi az árnyékot. Ketten haladnak át az erdőn. Az egyiknek lelke gyönyörrel vész bele az ünnepies félhomály fenséges hangulatába, míg a másik azt számolgatja: mennyi pénzt nyerne, ha az erdőt tűzfának kivágná.

Ketten találkoznak egy nyomorult emberrel. Az egyiket visszaborzasztja ez a kép, a másikat néma esengéssel úgy hívogatja. Ketten néznek végig egy jó cselekedetet. Az egyik balgaságot lát benne, a másik hálát ad Istennek, hogy a jötevőt ide segítette.

Mindig a lélek természetétől függ, hogy milyennek látjuk a dolgokat. Így vagyunk a Jézussal is. Egyiknek botránkozás vagy bolondság, a másiknak isteni erő és bölcsesség. (»Ez ama Jézus« 71. old.)

A »Prédikátori Tár«-ban az író neve nélkül megjelent »Keressétek Istennek országát« című beszéd, az alábbi érdekes bevezetéssel van írva:

»Hallottátok-e hírét a Dárius kincsének? A monda azt tartja, hogy itt van elásva hazánk földén. Felszámíthatatlan nagy kincs; akkora, hogy az európai államadósságok mindnyáját ki lehetne fizetni belőle s mégis megmaradna vagy három hercegségre való. És pedig, mindez vert arany; valóságos, tiszta, teljes értékű vert arany, nem pedig holmi bankó. Ha meg tudná mondani valaki, hol fekszik ez a tömérdek gazdagság; mikép juthatni hozzája, úgy-e atyámfiai, minden más foglalatosságaitokat, kötelességeiteket félre dobva, rögtön keresésére indulnátok? Nem csoda, hisz kicsoda ne akarna meggazdagodni és pedig mennél gyorsabban, mennél kevesebb munkával; mikor a gazdagságnak annyi előnye, a szegénységnek annyi nyomorusága!

De afiai! nehogy vágyra gyűljön érette kebletek: sietek tudotokra, hogy az egész Dárius kincse csak mese; valótlanágáról volt módjuk keservesen meggyőződni azoknak, akik e kincs keresésére indultak; mert nappali és éjjeli keserves és terhes fáradságaik után, találtak végre koldusbotot és bizonyosságot ama régi közmondás igaz volta felől: a hova nem tettél, ott ne keress.

Miért említettem fel hát e mesét, ha már csakugyan mese és nem valóság az egész? Azt kérditek. Azért afiai, hogy átlásátok ti magatok, mennyire hajlandó az ember életét, annak minden törekvéseit felszentelni olyasmi keresésére, amit soha meg nem találhat és aminek keresésében töltött ideje, fáradsága, áldozatai nem hogy közelebb hoznák, sőt éppen messzibb vetik céljától. Mennyire hajlandó az ember magát elámíttatni oly ígéretek által, melyek beváltásának lehetetlenségéről könnyen meggyőződhetnék, ha józan eszét nem hagyná beárnyékoltni a kívánságok által. És megfordítva, mennyire egykedvűek, közönyösök vagyunk oly felhívás iránt, amelynek ha engednénk: kincsnél, hatalomnál, fénynél, rangnál, világ szemében való nagyságnál végtelenül többet nyernénk. Mert afiai, csaknem kétezer év óta hangzik a felhívás: keressétek először az Istennek országát stb.¹

¹ Prédikátori Tár. Szerkesztik: Szász Gerő és Szász Domokos. Első évf. I-ső kt. Kolozsvár. 1871.

Igen ügyes és általános érdeklődést keltő Ürmösi Kálmán lelkésznek a Luk. 7/33—34. alapígen felépített »A világ helytelen ítélletével szemben mi képes megnyugtani?« című beszédének a következő bevezetése:

»A felolvasott alapígék akaratlanul is egy nagyon közönséges mesét juttatnak eszembe, melyet talán még gyermekkoromban hallottam, de azért elfeledni soha sem fogom. Megérdemli, hogy titeket is, már aki teszem, nem hallotta volna, megismertesselek vele. Hallgassátok csak meg, mert érdekes. Egy embernek volt egy fia és egy szamara. Történt pedig, hogy az embernek útra kellvén mennie, ő ez útra fiával és szamarával együtt ment. Fiát vitte hihetőleg ismeretszerzés és netaláni segédkezés végett, az állatot pedig természetesen, hogy az út terheit avval hordoztassa. Amint elindultak volna, a számaron ülés sorát, amint illik, az apa kezdte meg, fiát pedig gyalog eresztette. És mi történt? amint némely szembejövő útasokkal találkoztak, körülbelül ilyen-szerű vélemény hangzott azok részéről: különös gondolkozású ember ez, ki maga jó erős lévén, felül a számarra, fiát pedig, ki gyenge, gyaloglásra kényszeríti. Emberünk nem tartozván az okulni nem akarók közé s akik csak azért sem fogadnak el valamit, hogy azt nem ők találták ki, e megjegyzést hasznára akarván fordítani s leszállott az állatról, hogy helyét fia foglalja el. Azonban így sem volt jól, mert más szembejövők meg ilyen módon vélekedének: még sem helyes, hogy szegény öreg gyalog menjen, az életerős ifjú pedig felüljön a számarra. Talán ezeknek is igazok van, gondolá az öreg; de hogy az előbbi megjegyzést is értékesítse, meg az utóbbi se maradjon figyelmen kívül, így gondolkodik, ülünk fel hát mindketten. A gondolatot az elhatározás gyorsan s azon reményben, hogy így minden hiba és megjegyzésre való ok el van távolítva, mindketten felültek. De bizony még ekkor jött az igazi, kemény megszólás: ime milyen kegyetlen emberek, akik így kinozzák a szegény állatot, ketten ülnek a hátára. Igazok van, vélekedék a türelméből már-már kifogyni kezdő öreg s leszálltak mindketten a számarról s gyalog folytatták utjokat. De hát vajon így eltalálták a helyes dolgot s megszűnt az újabb megjegyzés és bírálat? oh dehogy! hisz ekkor meg lenevették

és kigunyolták, oktalannak nevezvén őket, hogy az állat mellett gyalog mennek.

E mesében, amint azt ti is észrevehettétek, egy igen nagy élettapasztalaton nyugvó igazság van kifejezve, az t. i. hogy nincs az a körülmény, amit megszólalni ne tudnának. Ezt bizonyítja a kezünk alatti ev. részlet stb.^{1*}

Lehet, hogy erre és az ilyenekre némelyek azt a kifogást teszik, hogy ez, ha nem is nevetésre, de mosolyra fakasztja a hallgatóságot, de ezt én részemről nem tartom olyan nagy hibának, hogy azért mellőzzük ezeket, mert sokkal jobb jele ez a figyelemnek, mint az az álmos komolyság, melynél a figyelem a szunyokálásban és bolintgatásban s esetleg rövid horkantásban nyilvánul. Úgy is meghallgatja azután, az abból levont v. kimagyarázott okulást és az az előnye meg van mégis, hogy a tanúságot segíti megrögzíteni a hallgatóság elméjében.

Még csak a népszerűség egy kíváncalmára mutatok rá s ez az, hogy egyházi énekeinket is használjuk fel beszédeinkben erősítőül, bizonyítékul. Ezzel kettős célt szolgálunk, egyfelől felhívjuk hiveink figyelmét egy-egy szép dicséretünk vagy zsoltárunk ismert vagy esetleg nem ismert részletére vagy versszakára; másfelől felébresztjük a hivek lelkében azt a tudatot, hogy ime az a dicséret vagy zsoltár, melyet ő is tud, esetleg kedvvel énekel, erősség a hitre, bizalomra, az élet keresztsíneinek hordozására.

Ezt belátta és felismerte néhai jeles emberünk: Marosi Gergely, ki már a hatvanas években említést tesz egyházi beszédjében arról, hogy a tanítást és intést illetőleg felette nagy hasznuk van a zsoltároknak és dicséreteknak, főleg azért, hogy költői nyelven vannak írva és rímbe vannak szedve. Ugyanis eltekintve a dallamtól, az áriától, — mondja az író tovább — vagy hogy az

¹ Unitárius Szószék. Szerk. Vári Albert, Deák M. stb. IV. kt. 1909. (182–183. old.)

* Jegyz. Úgy tapasztaltam, hogy a »szamára« említése vagy a bibliából való olvasása mindig mosolyra készíti a hallgatóságot, azért, mert nálunk leki-csinylésre, gunyra használják ez állat nevét; ezért tanácsos mindig megmagyarázni, hogy keletlen milyen hasznos és szükséges jószág volt ez igénytelen, de kitartó munkabírásu állat, melyet ép úgy használtak, mint nálunk a lovat.

általánosan ismert kifejezéssel éljek, a notától: nem tapasztalta-e magán ez érdemes gyülekezetnek minden annyira felnőtt tagja azt az általánosan elismert igazságot, hogy mennyi szép, mennyi nagy gondolat, mennyi élet és erkölcsi szabály, mennyi vigasztaló és megnyugtató, mennyi lelkesítő és bátorító igazság nyomul be mélyen, csaknem kitörölhetetlenül lelkünknek könyvébe, szívünknek táblájára, a költészetnek szép, tetszetős és vonzó alakjába öltöztetve, mértékbe avagy rímbe szedve; és pedig szóról szóra, betűről betűre; mialatt a kötetben, a folyó beszéd igazságai szintűgy szétfolynak elménkből, vagy pedig csak nagyjából maradnak meg benne. Van-e gyülekezetnek csak egy annyira felnőtt tagja is, aki a zsoltárokból és dicséretekből egy kisebb avagy nagyobb számú dalfűzért ne őrizne keblében, emlékében, amelynek eszméi, igazságai az ő szívét és lelkét oly sokszor felvidámítják és megnyugtató, Isten iránti hálára, törvényei megtartására és szent életre buzdítják, Isten kegyelmébe és igazságába, jóságába és bölcsességébe helyezett hitét támogatják, erősítik....

Ha pedig a versbe és rímbe szedett zsoltárok és dicsérek dallammal is párosulnak, kétszeres a hatásuk, valamint kettős a cél is, melyet elérni törekszik általok az ember. Ugyanis egyik főcélja a lélek indításából, de mindamelllett értelemmel való éneklésnek az, hogy Isten iránti mély érzelmeinek, örömeinek és hálájának a száraz szavaknál inkább megfelelő, mintegy kenetes kifejezést adhasson a lélek. A másik fő és minket érdeklő célja az, hogy ez által is tanuljon, igazuljon az ember.¹

Természetes e dolognak nyitja a jó orgona és a jó egyházas érzésű és buzgóságú énekvezér, ki dicséreteinket és zsoltárainkat ismeri, tudja és ami fő: *használja is!* Nem pedig csak 2—3 melodiára menő énekünket kopíazza unos-untalan. Ez esetben nem csoda, ha a hivek nem ismerik énekeinket, sőt azt sem csodálom, hogy egyik-másik kartársunk az énekes könyvet akarja revideálni, mintha abban volna a hiba! Aki ismeri alaposan énekes könyvünket szöveg és dallam tekintetében és összehasonlítja

¹ Az alsósiménfalvi unitárius templom és orgona felszentelésök alkalmából tartott Egyh. beszédek. Kolozsv. 1865. Templom és orgona szentelési beszéd, elmondta Marosi Gergely kolozsvári unitárius pap és tanár, 35—37. old.

a ref. és evang. egyházak énekes könyveivel, nem sok revideálni valót talál, mert az helyét még mindig megállja.

Mélyedjünk el megismerésében, csak homiletikai szempontból is sok oly értékes dolgot és részleteket hozhatnánk felszínre, melyet így első tekintetre nem is gondolunk, vagy ha gondoltunk is, megvalósítva nem látjuk. Megérdemel egy külön tanulmányt.

Hogy csak egy-két példával illusztráljam:

Ha arról a boldogságról beszélünk, melyet Isten szeretete s parancsainak teljesítése szerez lelkünknek, milyen bizonyság a 35. (old.) dicséret 4-ik versszaka:

Téged szeretni boldogság,
S a mit kívánsz megtenni:
Annyi, mint itt e földön már
A mennyországban lenni;
Vezérelj hát engemet,
Utamat s lépésemet
Igazgassad boldog végre,
S tégy méltóvá kegyelmedre.

Az élet keresztfjeinek hordozásánál a Jézusra mutatunk s a 115. dicséret 2 ik versszakával mondjuk:

Megtanítál szelidséggel
Viselni a keresztet,
Melyet az Úr bölcsességgel
Nekünk is vállunkra tett.
Megtanítál, mint éljünk,
Mit higyjünk és reméljünk.

Ha a hitről Isten igéjének erejéről prédikálunk milyen erősségünk a 172. dicséret 1. és 3 ik versszaka.

Tekints reánk Úr Isten!
Ne hagyj minket elvesznünk,
Vigasztalj meg minket
A te szent igéddel,
Lelkünk eledelével.

Ámbár minket Úr Isten
Próbálgatsz bűneinkért;
De ne vedd el tőlünk
A te szent igédet,
Vigasztald meg szívünket.

Felvetődhetik az a kérdés, hogy ha népszerűségi irányt kultiváljuk mi lesz a tudományossággal és a szónoklati szabályokkal? Ez a kérdés nincs miért aggodalmat keltsen, mert alapos és magát folyton képző tudományosság s a szónoklati szabályok alapos ismerete nélkül, nehezen lehet valaki népszerűvé. A tudományosság elvitázhatatlan járuléka a papi állásnak, már Kriza püspök kérdésbe tette volt a felszentelendő papok előtt e kívánalmat: »Át vagytok-e hatva, illetve különösen egy unitárius lelkes missziója fontosságának érzetétől mely szerint annak nem szabad a világ tudományos előhaladásának színvonalán alól maradni, sőt csekély segédszerei mellett is a legnagyobb erőfeszítéssel folyvást gyűjtenie kell a legbecselebb ismeretek kincsét, hogy a méltányos igényeknek megfelelni képes lehessen s az igazság tisztább fénysugarai után vágó lelkeket tudja kielégíteni.¹

A tudományosság alatt itt nem az elvont, száraz elmélkedéseket, kell hogy értsük, ezt sokan a professzori katedrákra utalják, de bebizonyosodott, hogy oda sem valók; hanem értenünk kell azt a tudományosságot, mely az emberi élet nemes rendeltetése megismerésében gyökerezik, ebből növekedik istenes létté a Krisztus példaadó élete, tettei, tanításai megismerése és követése által. Ez a tudományosság nem zárkozhatik el a való léttől, mint a hogy Krisztus maga sem zárkozott el.

Az ilyen az élettel kapcsolatban lévő tudományosság visz és vezet minket beszéd-témákra, melyekre ha rávetítjük az evangelium életadó világosságát, megízésítjük a bibliai zamattal, nem lesz a templom »szabad lyceum,« hanem Istennek háza és a mennyországnak kapuja.

Erre vonatkozólag igen helyesnek találom Jánosi Zoltán ref. lelkész ama felfogását, mely szerint nem tud egyetérteni azokkal, a kik az aktuálisokat a napi kérdéseket és eseményeket az egyházi beszédekből szigorúan ki akarják hagyni. Ő az olyan igehirdetést, mely a kortól, az léttől, a korszellemről légmentesen

¹ Az 1855 évi szentgericei zsinat. Kriza János papszentelési beszéde. 69—70 old.

Lásd még e felfogásra vonatk. az 1879. évi székelykeresztúri zsinat füzetében Kovács János: „Minő szellemben plántáljunk és öntözzünk a vallás mezején“ c. beszéde 61—66 lapjait.

elzárkózik és az evangélium örök igazságait nem a napi kérdésekben és eseményekben tükrözteti vissza, nem tartja egyébnek szószaporításnál. Az élet és az evangélium egymásnak vannak és egymásért vannak. Az igazi evangélium az élet evangéliuma és az igazi élet az evangélium élete. Krisztus maga is ez életet éli, ebben ver a szíve és ez ver szívében.¹

Nem tudok tehát én sem egyetérteni azokkal, kik a társadalmat mozgó fontos kérdéseket nem szószékre való tárgyakként minősítik. Például Csifó Salamon² theol. akad. tanárunk azt mondja, hogy »a szocializmus és közgazdasági kérdések« nem szószékre való tárgyak. Ez a professzori kijelentés a tanári katedrán elcsusznék, de életpályára kiinduló ifjak előtt irányításul adni, hiba. Mert — részemről — sokkal helyesebbnek tartom, ha ezeket az eszméket és kérdéseket a templomi hallgatóság a papjától is meghallja, természetesen evangéliumi látószögből megvilágítva pro és kontra, mintha csak a szocialista vagy más vándor-apostoloktól hallja vagy a lapokból egyoldalulag megvilágítva olvassa.

Robertsonról, a nagy igehirdetőről olvasom, hogy lelkipásztori pályáját az a középponti gondolat uralta, hogy a kereszténység szellemét bevigye a szociális kérdések — akkor éppen legjobban tomboló — forgatagába. Beszédeiben szól a tőke és munka harcáról; a tőkéről, mely jogokat igényel magának alapvetően; mely uralkodni akar, mert eddig is uralkodott; a munkaadó és munkás viszonyáról, hol a munkaadó a régi befolyást igényli, holott nem védelmezi a munkást. Mig a tekintély igazi genuin birtokosainak tiszteletet kíván, élesen támadja azt a *feudalizmust*, mely a tőke és munka között van.

A brightoni munkások között különös buzgalommal képviselte az egyház támogató erejét a nélkül, hogy terminológiájukat elsajátítva idehirdetése szocialista nyelvöltögetéssé és a vagyonos osztály elleni izgatássá fajult volna. Szerencsésen megragadta azt a pontot, a hol a mozgalommal való együttműködése a pozitív erkölcsi vezetés karakterét vehette föl s így eltálalta azt az ál-

¹ Jánosi Zoltán. Papi dolgozatok. X. kt. 141. old.

² Unitár. Koll. értesítő i. m.

lást, a honnan egy keresztény lelkipásztor egyedül lehet tényező a szociális mozgalmakban.¹

Ami Channingünk is lélekből fakadólag ennek az irányzatnak volt mestere, apostola s ha nem hirdette is templomi szószéken, azért ha századunkban élt volna, ő is szószékre való tárgyaknak minősíti »A munkás osztályok emelése«, »Az önmivelésről« stb. mondott beszédeit.

Igen helyes tehát azon protestáns papok törekvése, kik a társadalmi erkölcsi élet kérdéseit kapcsolatba hozzák a bibliával a szószéken is, mint azt az élet megkívánja. Nagy Lajos kollégánk az evangélikus egyh. beszédekre vonatkozólag figyelmet érdemlőleg állítja fel ama követelést, hogy foglalkoztassuk a lelkeket úgy, a mint azokat a XX ik században foglalkoztatni kell, mert különben üres kiáltó szó leszünk a lelkek pusztájában. Ne térjünk ki az egyes kérdések elől, de ne is akarjunk azokkal egyes, bár hangzatos, de semmit nem mondó semmit nem tartalmazó frázisokkal, bombasztokkal, mert akkor tudatlanabbaknak látszunk, mint a hallgatók, kiknek lelke csupa forrongás, csupa átalakulás; de viszont egyes eszmék, társadalmi problémák, szociális mozzanatok, csodás vívmányok, emberi találmányok vagy természettudományi igazságok *ellen* — mint oly sok egyházi beszédben megtalálható — kirohanásokat se intézzünk, mert akkor meg a vak, az elfogult reakcionáriusok táborába, az előrehaladás ellenségei közé számíttatunk. Már pedig a reformáció a minden fejlődések jegyében született meg. Tehát nem tagadni, de magyarázni, nem szétszakítani, de kiegyenlíteni kell mindazt, ami az embert értelmesebbé, szebbé, jobbá, kiűnőbbé teszi.²

Ugyanezt az elvet vallják Paulik János, Szimonidesz Lajos evangélikus — és Jánosi Zoltán református lelkészek. Ez utóbbi specialis és gazdag termésű igehirdetési irányzata egészen újszerű, külön figyelmet és tárgyalást érdemel.

* * *

¹ Az Ut II. évf. 1916. 9—10. sz. Robertson (születésének százéves évfordulójára) I. L.

² Nagy L. i. m. 8. old.

Ha már az igehirdetés elméleti kívánalmait megemlítettem, egy pár szóban a gyakorlati kívánalmakról: *készülés, időtartalom, előadásról* is említést teszek, nem azért, mintha valami különös újat ajánlhatnék, hanem azért, hogy a nagy elmék eljárási módszerével többre serkentsem itt is magunkat.

Akadnak lelkészek s ez csaknem közhelyé kezd lenni, kik azzal szeretnek kérkedni, hogy ők nem készülnek és mégis a hatás nagy...! Ez elég szomorú dicsekedési tárgy, különösen fiatal lelkésztől. Ha 5—10 éven át becsületes szorgalommal tanult, olvasott és jegyezgetett lelkész mondja ezt, megértem és elfogadom, azzal a hozzáadással vagy kérdéssel, hogy azért most is olvasgatsz ugy-e tárgyadhoz tartozó szakműveket s csinálsz jegyzeteket? Mert a jó paonak készülnie kell! Persze a készülési módja többféle, a mint azt a nagy írókról és egyház szónokokról is olvassuk.

A készülésnek leggyakorlatibb módja az, a mely különösen — a pap ellenes — közönség tudatában, ebben a felfogásban él: »A papnak van a legkönnyebb dolga, vasárnapra betanulja valakinek egy nyomtatott beszédjét, elmondja s aztán egy hétig semmi gondja.« Sajnos, ez a jellemzés nem légből kapott, egyes típusai feltalálhatók itt és ott. Nem a betanulás ellen van a gyökeres kifogás, mert a nem készülésnél, az úgynevezett hasalásnál vagy a nép kiszólása szerint a vasárnapi hazudozásnál, jobb és becsülendőbb, hanem a betanulásnak egyfelől azon módja ellen, mely szerint a nyomtatott beszédek: akár tetszenek, akár nem, akár alkalmasak a helyzethez, akár nem, egész szolgai módon betanulja; az ilyen papról el hiszem azt a sóhajtást, melyet vasárnap délutánonként hűveivel való kuglizás közben e szavakban ismételt: »csak vasárnap délelőtt ne volna«! Mire egyik elmés hűve megjegyezte: »akkor a Tiszt. urat miért tartanók«? Másfelől kifogás tehető a betanulásnak azon módja ellen, mely 20—30 beszéd betanulása után, ugyanezt periodikusan ismétli!

Tanulni kell minden papnak, de a kezdő papnak pontosan. Tanuljon meg szószerint a jeles szónokok műveiből minél több neki tetsző beszédet azért, hogy szóbősége, iránya fejlődjék, simuljon, alakuljon. Közben maga is írjon beszédeket. Olvasgasson a jelesebb egyh. írók műveiből, de mindig úgy, hogy jegyzeteket

készítsen a tetsző szép részekből. Ha olvas szociális irányú munkákat, közben figyeli a nép életét, gondolkozásmódját; figyelemmel kíséri a társadalmi mozgalmakat, a tudomány különböző ágainak fejlődését, akkor következik el 10–15 évi kitartó munka után, hogy nem kell beszédeket betanulnia, hanem jegyzetei, vázlatai alapján könnyebben megy a prédikálás, mert van *életismerete*, az élet pedig mindig ad beszédanyagot.

Nem mondom, hogy a fenti módszer alól nincs kivétel. Vannak Isten-áldotta kiváló elmék, kik hamar feljutnak a Parnassusra! De ez ne tévesszen meg senkit, különösen a magamagával szembeni bírálatnál. Csupán a *rögtönzés* véletlenére ne bizzuk mindenkor magunkat, mert ez elsekélyedéshez és a hasalás zátonyán való felakadáshoz vezet. Jó, ha gondolataink a szószéken is termelődnek s kíségetnek, egy-egy találó szerencsés gondolat, hasonlat felvillanása agyunkban, nagy Isten áldás. Csak vigyázzunk arra az eshetőségre, a mit Ravasz László professzor említ meg homiletikai művében Claus Harms-ról, ki életében egyetlen egyszer ment fel készülés nélkül a szószékbe, várva a szentlélek sugallmazását, de ez egyebet nem mondott neki odafönn csak ezt: »Claus, Claus, du bist faul gewesen.«¹

A készülésnek igen érdekes, figyelemre, sőt követésre méltó módszerét olvastam Moody D. L. (skot ref.) lelkésztől: Mikor elhatározta, hogy valamely tárgyról vagy textusról predikálni fog, vett egy nagy borítékot és ráírta: Mennysország, vagy 23 dikkzohár, vagy: Az igazságra éhezők stb. Ezekbe a borítékokba aztán összegyűjtött kommentárokból vagy beszédekből kivett részleteket, gondolatokat, ujsághíreket, akárhol hallott anekdotákat vagy illusztrációkat, saját tapasztalatairól szóló jegyzeteket: egy szóval mindent, ami bármiképen vonatkozásba volt az illető tárggyal.

Mikor aztán prédikációra készült: kiválasztott egyet a borítékokból s az összehordott sok gondolatból és illusztrációkból kiválasztotta az alkalmasokat, ezeket vázlatná szöve, röviden papírra vetette s beletette bibliájába. A vázlatokat később sokszor pótolta, módosította.

¹ Ravasz L. i. m. 336.

engede
az igel
jobb és
Mindig
a kik s
mételte
mondja
hogy i
Ne bár
megáld
lán szá
előadás
szerene
M
elmenr
nak jó
kor jeg
sürgető
zen fel
biblia t
A
ban m
mány
szédéb
M
Isten k
tanítás
lami j
mondja
mon, h
hogy s
hívek
egybes
monda

A készülésnek ezt a módszerét hasznosnak találta. Teret engedett ez a pillanatnyi inspirációnak is, nem úgy, mint mikor az igehirdetőt szóról-szóra kész beszéd békói kötik. Moody legjobb és leggyakrabban idézett mondásai a pillanat szülöttei voltak. Mindig is hangoztatta, hogy olyan prédikátorokra van szükség, a kik szószéken állva is tudnak gondolkozni. Moody sokszor ismételte a beszédeit s azok mégsem váltak egyhangúakká. »Azt mondják, hogy ismétlem a prédikációm — szólt egyszer. Persze hogy ismétlem. Némely lelkész fél, hogy ezáltal reputációját veszti, Ne bánd a reputációdát. Ha van egy beszéded, a melyet Isten megáldott, ne félj elővenni újra meg újra.« Némely beszédét talán százszor is elmondta s azok mégis frissek maradtak, ami előadásának elevensége mellett említett beszéd-készítési módszerének tulajdonítható.

Moody azt szokta mondani, hogy száz mérföldre érdemes elmenni egy jó gondolatért. Szívesen hallgatta más prédikátoroknak jó gondolatait és illusztrációit s hogy ragyogott az arca, mikor jegyzőkönyvét előhúzta, hogy leírja, amit hallott! Másnak is sürgetőleg ajánlotta azt a szokást, hogy minden érdekest jegyezzen fel, amit hall vagy olvas, meg lévén győződve róla, hogy a biblia tanulmányozását is mind mélyebbé és érdekesebbé teszi.¹

A készülésnek az a módja, hogy beszédeinkben, vázlatainkban mások eszméit, gondolatait felhasználjuk, nem plagium! Pázmány erre vonatkozólag így nyilatkozott prédikációi előljáró beszédében:

Magam mondatit és ujjamból szopott dolgokat nem írok: Isten könyvéből, az anyaszentegyház doktorinak írásából vettem tanításomat; lopva semmit sem vettem: *mert valaki írásában valami jót találok enyém.* Nem kell tehát azt várni, hogy olyat mondjak, amit előttem senkisémondott. Mert igazán írja Salamon, hogy semmi újság nincs e földön. Mindazáltal az is igaz, hogy soha annyi könyv nem lehet, hogy többet ne írhasanak a hívek tanítására és amint Seneca írja, a sok írások tengeréből egybeszedni, értelmesen megválogatni, rendbehozni, helyesen kimondani a régi bölcssektől ismért igazságokat, új munka és a mi

¹ Keresztyén Lelkipásztor. Szerk. Nyári Pál, Pécs. 1917. 1. sz. (jan.) 5—6. old.

dolgunk. Nem is kissebbedik, sőt böcsületesebb az igaz tudomány, ha mások is azont tanították; mivel abból tetszik, hogy nem emberi találmány, hanem isteni tudomány, amit egy nyomban tanítottak a régi sok szent jámborok. Azért követem a szabados elmélkedésekben azokat, kik előttem írtak: de magamnak is megengedem, hogy valamit hozzáadjak, változtassak, elhagyjak; mert nem szolgáljak, hanem egyezőjök vagyok a régieknek. Ennekfelette, mivel szent Pál azt írja, hogy nemcsak egyszer, hanem sokszor kell azonagy hasznos és szükséges tanítást fülébe rágni az emberek feledékenységének: én is szent Ágostont követvén, azon igazságot sokszor eszébe juttatom az embereknek.¹

A hallgatóságra nézve igen fontos kérdés az *időtartalom*, t. i. hogy mennyi ideig beszéljen a szónok? Toth Ferenc homiletikájában azt ajánlja, hogy: »a rendes prédikációnak nem kell soha három fertálynál tovább tartani, úgy, hogy az egész Isten tisztelet mintegy öt fertályig nyúljon«. Bár ő is megjegyzi, hogy a jó tanító egy fertály alatt többet tanít, mint a rossz két óráig.²

Ravasz László azt javasolja, hogy egy óránál tovább ne időzzék a pap a szószéken, tehát 30–40 percnél hosszabb prédikációt sohase mondjon; télen, farkasordító hidegben, a nagy kálvinista templomokban még ilyen hosszú sem. Elítéli azokat a papokat, kik 10–15 perc alatt lepörgetik mondani valójukat.³

Ez utóbbi álláspontot nem osztom s bizonyára, ha Ravasz L. professzor is egy falusi gyülekezetben szolgált volna 10–15 évig, nem kárhozná a 15–20 percig tartó prédikációkat, mert aki alaposan megismeri a nép *figyelem kitartó képességét*, rájön arra, hogy ennyi idő alatt igyekezni kell, az óhajtott tárgyak megörögzíteni a hallgatók lelkében, mert ennyi idő elteltével lankad a figyelem s kezdődik a szundítás és álom.

Ha számba vesszük azt a nagy testi törődöttséget, mellyel a földmivelő munkás kora tavasztól késő őszig fárad, tavaszi és nyári időben aránylag keveset alszik, a nagy meleg után a hűvös templom bággyasztólag hat rája, nem csoda, ha a kényelmes

¹ Belaagh A. Pázmány i. m. 51. old.

² Toth F. i. m. 195. old.

³ Ravasz L. i. m. 420. old.

ülésben — melyhez szokva nincs — figyelme lankadni kezd. Egyik — boldogult emlékü — kartársam egyszer megkérdezte egyik hívét, ki a templomban következetesen mindig szunnyokált, hát János bá', maga miért jön a templomba, ha ott mindig alszik? Hát engedelmet kérek Tiszt. úr — szólt János bá' — de nekem sehol olyan jóízűen nem esik az álom, mint a templomban.

15—20 perc alatt egy-két valláserkölcsi igazságot ki lehet elég kerekdeden fejteni, a nép értelmi világához mértén; többet pedig hiába akarunk, mert erőművészetünk kárba megy. Itt már Pázmánnyal tartok, aki azt mondotta: »Aki röviden prédikál, ha kedves tanítása, kívánságot és ízt hágy a hallgatókban: ha sóvány és unalmas prédikálása, nagy könnyebbség, hogy hamar felszabadítja a hallgatókat.«

Nem mondom, hogy közgyűlési, zsinati s más ilyen alkalmakkal ne beszélhessen a szónok 30—40 percig, de ez aztán bőven elég! Emlékezzünk csak azokra a jelenetekre, melyekben az ilyen alkalmakkor szereplő kartársunknak azzal adunk biztatást: »Aztán hosszadalmas ne légy!« »Ne tedd próbára türelmünket.« Félig kartársi — baráti tréfa, de van benne valami a valóságból is!

A szónoki előadás szabályait e helyen nem tárgyalhatom, mert ez, ha minden ágára kiterjeszkedném, egész külön részletes tárgyalást igényelne; amit a kívánalmak közül fel akarok említeni, csupán annyi, hogy az előadásban a szép, egyszerű és természetes beszédet, kiejtést, hanghordozást, mely az unitárius papoknak mindig jellemző tulajdonsága, szinte mondhatnám, erénye volt, őrizzük meg! Ne akarjunk erővel is szónokolni, ha kell, ha nem. Elődeink és idősebb kartársaink nagy tisztelettel emlegetik Kriza püspök egyszerű és vonzó szószéki előadási módját. Mi is, kik szerencsések voltunk, oly kiváló és nemes szónoktól tanulni szónoki előadást, mint jeleni püspökünk, megtanulhattuk, hogy az egyszerűség, a mesterkéletlen, keresetlen közvetlenség a hatásnak egyik titka.

Már az utánunk következő kartársak közül, egy nehányat hallottam, ki a szószéken hanghordozás, kiejtés tekintetében, hátrányos átalakuláson megy keresztül: megnyújtja a szókat, hibásan hangsúlyoz, előveszi a torok hangokat, kiabál, mintha csak az ily irányú kálvinista papok iskolájába járt volna; pedig ott is

megmondotta már Toth Ferenc: Legyen a hang *természeti*, nem pedig erőltetett és csinált: azaz olyan hangon oráljon a templomban a tanító, mint a milyenén szokott azon kívül beszélni.¹

Ravasz László professzor meg éppen súlyos ítéletet mond, az örökkévaló dolgokról lélek és érzés, megalázkodás és belső tapasztalás nélkül prédikáló papokról. Szánalmas, szomorú látványnak minősíti a gögtől és önimádattól füstölgő, zengő torkú, zsiros szívű, vörös nyakú kálvinista pap amaz eljárását, ki vásárnaponként olyanokat kurjant az örökkévaló dolgokról, hogy lehull a templom vakolata s még a kőből faragott civis is pislogni kezd, csak önmaga nem érez e művelet alatt a fizikai művelet erőlködésén kívül semmi emóciót... Ki kell ennek a típusnak pusztulnia — mondja Ravasz — csak a magyar kálvinizmus ki ne pusztuljon vele együtt. De én hiszem, hogy a magyar kálvinizmus nem fog e spiritualis bölényekkel (sic!) együtt kipusztulni. Nem, mert ha igehirdetőit eddig kibirta: nincs az a hatalom, amely urrá lehessen felette.²

Vigyázzunk és figyeljünk mindig igehirdetésünknel Jézus eme szavaira: »Szívnek teljességéből szól a szája. A jó ember az ő szívének jó kincséből hoz elő jókat. A te beszédedből ismerteted igaznak«. (Máté 12/34., 35., 37.)

Forogjon szüntelen elménkben Luther vallomása: „*Igen nehéz Isten igéjét hirdetni!*“

¹ Toth F. i. m. 198. old.

² Ravasz L. i. m. 278. old.

TARTALOM.

	Oldal
Az igehirdetés hiányai	3
a) Az evangélikus egyházban	4
b) A református egyházban	7
c) Az unitárius egyházban	12
Az igehirdetés kívánalmai	15
Jézus, mint igehirdető	30
A népszerű igehirdetés	37

